MUUSEUM

Isikumuuseumid

MUUSEUM
Eesti Muuseumiühingu ajakiri
NR 1 (27) 2010

PEATOIMETAJA
Piret Õunapuu
Piret.Ounapuu@erm.ee

TEGEVTOIMETAJA
Heli Nurger
heli.nurger@gmail.com

TOIMETAJA
Ivi Tammaru
Ivi.Tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM
Piret Õunapuu, Marge Rennit,
Aivar Põldvee, Tiina Abel,
Mariann Raisma

TÕLGE
Tiina Mällo

KÜLJENDUS
Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT
Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA
Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © Ecoprint

Ajakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital,
Hasartmängumaksu Nõukogu,
Kultuuriministeerium,
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAAS:
Rudolf Tobiase majamuuseum Käinas
FOTO: Urmas Liit

TAGAKAAS:
Eesti Rahva Muuseumi näitus „Karbid ja küübid: kiri, muster, ornament"
FOTO: Merylin Suve

PEATOIMETAJALT

Piret Õunapuu

Ajakirja käesoleva numbri läbivaks teemaks on isikumuuseumid. Päevateema rubriigis arutlevadki meie kahe isikumuuseumi – Tammsaare ja Adamson-Ericu muuseumi direktorid persoonimuuseumi kohast kaasaegses kultuuriruumis. Maarja Vaino heidab sellele laiema rahvusvahelise pilgu ja Ülle Kruus vaeb võimalusi koduses Eestis. Kas Eestis on pühendatud kuulsatele kultuuritegelastele vähe või palju muuseume? Nagu arvab siin ajakirjas Riina Roose: „Meie ikka hindame liiga vähe oma suuri." Selles tundub olevat sügav tõde. Mitte sellepärast, et meie kultuuris ja ajaloos olulistele isikutele on rajatud liiga vähe muuseume, vaid pigem seetõttu, et osa neist on vägagi viletsas olukorras. Meie kirjanikud on kõige soositumad, mõnel neist on isegi mitu hästi toimivat muuseumi, samas kuulsad heliloojad on päris vaeslapse osas. Mineviku kunstnikest on tõsiselt vedanud Adamson-Ericul, kelle muuseum keset kaunist Tallinna vanalinna on üks haaravamaid ja toimekamaid, populaarne külastajate hulgas ja kõrgelt tunnustatud kolleegide poolt. Kehvasti on aga Kristjan Rauaga, kellel enam muuseumi polegi, kuigi ega ta seepärast halvem kunstnik olnud.

Mitu autorit püüab otsida tõde rahaliste võimaluste ja ettevõtlikkuse ning hea tahte vahel. Mõnel on läinud väga hästi ja nii on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse toel Vargamäel terviklik ning kaasaegne muuseumikeskus, kuhu suviti ka tuhandete kaupa teatrihuvilisi kokku tuleb. Isikumuuseumide puhul sõltub palju ka praegu elavatest inimestest. Kas leidub keegi andunud austaja ja eestvedaja, kes on nõus kõiki raskusi trotsima.

Ma tahan väga uskuda, et aegapidi hakkame oma kuulsaid rohkem hindama ja eelkõige ongi nende kuulsus meie kätes. Mida paremaid, kaasajal mõjuvaid, külastajaga kontakti otsivaid muuseume me suudame teha, seda rohkem kinnistame oma kultuurilugu tulevaste põlvede mälus.

Seekordse ajakirja trükkiminekuks on teada ka 2009/2010. aasta Muuseumiroti võitjad. Tänu sellele saab tutvustada nii paremaid näitusi kui ka uut Muuseumirotti – auhinda parimale uuele muuseumile või uuenenud püsiekspositsioonile.

Järgmise numbri teema on näitused. Järjest muutuvas muuseumimaailmas segunevad piirid ning üha rohkem kuuleb küsimust: on see nüüd muuseum või teemapark ehk hoopis elamusmuuseum või külastuskeskus?

PÄEVATEEMA

ISIKUMUUSEUMI KOOSSEIS LK 5
— MAARJA VAINO —

ISIKUMUUSEUMIDE EES ON RASKEID VALIKUID ROHKEM KUI SOOVIKSIME LK 9
— ÜLLE KRUUS —

LUUBI ALL

PILK EESTI KIRJANIKE MUUSEUMIDELE LK 11
— KAIRI TOOMET —

MUUSEUMIDEST, HELILOOJATEST JA HELILOOJATE MUUSEUMIDEST. Intervjuu Riina Roosega LK 14
— PIRET ÕUNAPUU —

HELILOOJATE MUUSEUMIDEST LEIPZIGIS LK 19
— RIINA ROOSE —

KAIE JEESERI MAGISTRITÖÖ „MUSEAALIDE DOKUMENTEERIMINE EESTI MUUSEUMIDES“ LK 20
— LEA LEPPIK —

MÕÕDUPUU

MILLISEID ISIKUMUUSEUME VAJAME? LK 22
— MARJU REISMAA —

NÄITUSED

A. H. TAMMSAARE VARGAMÄE MUUSEUM 2009. AASTAL. Uue ekspositsiooni saamise lugu LK 24
— AUNE SUVE —

JÄRELMULJEID JALUTUSKÄIGULT KULTUURILOOLISE VIKERKAARE ALL LK 27
— JÜRI HAIN —

TUDENGITE HUVI GARANTEERITUD. Arheoloogianäitus „Koolnud ja koolkonnad“ Tartu Linnamuuseumis LK 30
— ARVI HAAK, MARGE KONSA —

MÄNGUD KOOLNUTE JA KOOLKONDADEGA TARTU LINNAMUUSEUMIS LK 33
— LIISI JÄÄTS —

IKKAGI INIMENE

HINGEGA MUUSEUMIS. Intervjuu Adamson-Ericu muuseumi direktori Ülle Kruusiga LK 34
— KERSTI KOLL —

LEIUNURK

DIGITALISEERIMINE *VERSUS* KONSERVEERIMINE? LK 40
— ENE SARAP —

AJA LUGU

VANIM EESTI KIRJANIKUMUUSEUM AJAPEEGLIS. Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum LK 42
— AIMI HOLLO —

MÄLU AUK

NOOREMA VENNA MUUSEUM LK 47
— TERJE LÕBU —

KROONIKA

MUUSEUMIROTT LK 48
— PIRET ÕUNAPUU —

Johann Sebastian Bachi marmorbüst
Bachi muuseumi fuajees Leipzigis

FOTO: Daniela Friebel

ISIKUMUUSEUMI KOOSSEIS

— MAARJA VAINO —
A. H. TAMMSAARE MUUSEUMI DIREKTOR

Igas kultuuris on loojaid ja isikuid, kelles kehastub rahva minapilt ning kelle tehtu ja loodu on muutnud maailma. Sageli on neile pühendatud ka muuseume. Käesolevas artiklis tahan tuua esile mõned aspektid, mis on iseloomulikud just isikumuuseumidele.

Persoonimuuseum koondab endasse kultuuri väga isikliku, intiimse tasandi ning ühtlasi sellega kaasneva ajalooteadvuse, konteksti ja vaimse pärandi. Kuidas olla kontaktis pärandiga, mis on meie identiteedi osa, kuid millele vaade pidevalt muutub? Tänapäeval keskendutakse võib-olla rohkem kui kunagi varem oma juurte otsimisele, samal ajal aga keeldutakse aina selgemalt tunnistamast raame, suuri narratiive, kaanoneid. Meie ajale on iseloomulik rääkida dekonstrueerimisest ning tsentri ja perifeeria ümberasetumisest. Autoriteetide positsioon on läinud kaduma, ajaloost ja kultuurist on saanud pigem suhtumise kui teadmiste küsimus.

Need arutlused puudutavad isikumuuseume kõige otsesemalt, sest üldjuhul on muuseum loodud ju isikule, kes on „kanoniseeritud“. Kahjuks ei jõuta ajakirja trükkimineku ajaks publitseerida märtsi alguses Budapestis toimunud rahvusvahelise konverentsi „Euroopa kirjanduskaanon ja kirjanike muuseumid“ ettekandeid, muidu saaksime pilgu heita sellele, kuidas käsitletakse Euroopas isikumuuseumide teemat näiteks kirjanduse vaatepunktist.

Isikumuuseumi esmases kohustuses – säilitada ja teadvustada konkreetse inimese pärandit ja tähendust kultuuriloos – peitub omamoodi paradoks. Muuseum peab suutma hoida ettekujutust sellest rollist, mis isikul ajaloos ja kultuuris on, ning samal ajal seda kuvandit ka natuke rikkuma või teisendama, et see ei muutuks liiga staatiliseks, üheülbaliseks. Isikumuuseumide probleemiks kipub ju olema see, et neis on võimalik „ära käia“, korra üle vaadata ja mitte enam tagasi tulla. Mitu korda võib ühe ja sama eluloo ja koduga tutvuda? Muuseumi ajalooline keskkond on ise justkui „ese“, mille väärtus seisneb tema terviklikkuses ja muutumatuses ning millele ei ole võimalik anda „uut nägu“.

Maarja Vaino

Muidugi on nii Eestis kui ka Euroopas terve hulk isikumuuseume, mis ei põhine ruumil, st ei paikne ajaloolise tegelase majas, korteris või

üüritoas. Tänapäeval rajatavate isikumuuseumide puhul ongi reegliks pigem see, et ehitatakse uus maja, mis võimaldab täita kaasaegse muuseumi nõudmisi. Paljude isikumuuseumide suurim väärtus – originaalruumid hindamatu miljööga – on tihtipeale ka suurimaks probleemiks, sest ajaloolist isikumuuseumi ei ole võimalik mujale kolida. Tegutsema peab ette antud võimaluste piirides, mis sageli võivad olla üsna kitsad.

Isikumuuseumid peavad aga samuti kui kõik teised muuseumid suutma ajaga kaasas käia. Elamusmuuseum, mis aina enam kõlab uute muuseumide ja ekspositsioonide loomisel, on päevakorral ka uute isikumuuseumide rajamisel. Näiteks Norras käesoleva aasta juunis avatav Hamsunsenteret on tähelepanu köitnud mitte eeskätt kui Knut Hamsuni muuseum, vaid kui arhitektuuriline kunstiteos ning saanud selle eest ka mainekaid arhitektuuriauhindu. Selle muuseumi idee on olla „hoone kui keha“ (*building as a body*), mis loob n-ö võitlusvälja nähtamatutele jõududele, loomingulistele impulssidele.

Eesti isikumuuseumidest on vabamad käed näiteks Adamson-Ericu muuseumil, kes on seda oma aktiivse ja atraktiivse tegevusega igati ära kasutanud.

Kõige olulisem küsimus on sealjuures siiski see, mida tullakse ühe isiku muuseumisse otsima? Kas midagi interaktiivset, vaimukat ja elavat või kadunud aja hõngu, mida kuskil mujal enam ei ole? Ja kui mõlemat korraga, siis kuidas seda ühendada nii, et kumbki oma võlu ei kaotaks?

Knut Hamsuni muuseum Hamarøys

Muuseumid on esemepõhised asutused. Ilma isikliku ruumita saab isiku pärandist arhiiv, kollektsioon, kogu. Nii mõnegi olulise inimese pärand paiknebki temanimelises keskuses, fondis, arhiivis. Muuseumi teevad üldjuhul unikaalseks just esemed, mis on konkreetse isikuga seotud ja nende mõtestatud, kontseptuaalne esitamine kindlas ruumis. Samas ei saa suhe esemega iseenesest olla dialoogiline, seda saab olla ikka suhe tähendusega. Tähendus, mis esemete ja muuseumi kaudu ühele isikule luuakse, peab igal juhul olema valitseva kultuuriparadigmaga sünkroonis. Olulisi inimesi tuleb igas ajas taastõlgendada, nende tähendust jätkuvalt kultuuriruumis aktuaalsena hoida. Isiklikud esemed muuseumis suudavad olla heaks katalüsaatoriks, mille kaudu nende omanikust rääkida. Nad loovad suurkujust intiimsema pildi ja annavad samal ajal näo sellele ajastule, kus ta elas. Mulle tundub, et päris ilma originaalesemeteta ei õnnestu ka häid elamusmuuseume luua, vähemalt selliseid, mis keskenduvad ühele isikule. Algupäraste esemete ja isiku kaasaegse tehnoloogilise tõlgendamise suhe peaks olema tasakaalus. Inimese elu ja tema loodu kuulub ju nii selgelt ühte konteksti ja aega ning asjades on see aeg kõige ehedamal kombel materialiseerunud ja ladestunud.

Aeg ise kuulub samuti isikumuuseumi spetsiifika hulka. Muuseum peab mingilgi moel andma infot aja kohta, millal elas see inimene, kellele muuseum on pühendatud. Isiku eluaeg sünnist surmani on elementaarselt kohal igas niisuguses muuseumis. Eraldi vajab üldjuhul rõhutamist ka aeg, mil on loodud tähtsamad teosed või sooritatud tähtsaimad teod, nn kõrgperiood (või ka vastupidi, raske, keeruline aeg). Sellest omakorda koorub välja aeg, millest teosed räägivad. Kunstnikud pöörduvad oma loomingus sageli kaugele minevikku või üritavad manada tulevikku, seda igasugusel kunstialal, olgu kujutavas kunstis, kirjanduses või muusikas. Ühel päeval tekib võib-olla muuseum mõnele ulmekirjanikule… Nii või teisiti on kunstiteosega kaasas alati mingi kujutluslik aeg, kronotoop, mis kuulub isiku ja tema pärandi juurde.

Praktilise poole pealt mõjutab aeg isikumuuseume rohkem kui teisi muuseume aga seetõttu, et peab pingsamalt järgima erinevaid tähtpäevi, mis muuseumi suurkujuga kaasas käivad. Olgu selleks juubeliaasta või mõni muu kalendaariumiga seotud sündmus. Tähtpäevade kaudu kerkivad nad ka teiste inimeste teadvusesse rohkem kui igapäevaselt, on laiemalt esil. Juubeliaastatel üldjuhul külastatavus muuseumis kasvab, nagu ka teiste laiema avalikkuse teadvusesse jõudvate sündmustega seoses.

Ning kuigi me austame oma suurkujusid peamiselt nende tehtu kaudu, tullakse muuseumisse siiski sagedamini otsima inimest tehtu ja loodu taga. Nii on isikumuuseumid pidevalt diskreetse

Franz Kafka muuseum Prahas

FOTO: Maarja Vaino

küsimuse ees, kuhu tõmmata piir, mida jätta rääkimata, esitamata. Kunstnike puhul rõhutatakse üldjuhul ju seda, et keskenduda tuleks nende loomingule ja jätta isik tagaplaanile. Kuivõrd õrna teemaga on tegu, nägime poleemikas, mis tekkis hiljuti ilmunud Sirje Kiini Marie Underi monograafia (2009) ümber. Selge on aga see, et nii monograafia kui muuseum ei saa jätta looja isikust üldse rääkimata. Loodu teeb ju omanäoliseks looja erilisus ja kordumatus. Just kordumatus on ka see, mida muuseum peaks rõhutama. Juba isikumuuseumi kogud on kordumatud, sealseid originaalesemeid ei ole võimalik asendada.

Suurepäraselt on isikupärast õhustikku suutnud luua näiteks Franz Kafka muuseum Prahas. Võib isegi öelda, et see muuseum ei ole eriti informatiivne, aga seal olles viibid tõepoolest nagu Kafka loomingus. Kafka muuseumit võib nimetada ehtsaks elamusmuuseumiks, see on rajatud kirjaniku loomingust saadavatele emotsioonidele. Juba mainitud Knut Hamsuni värske muuseum on samuti üles ehitatud loomingule ja fiktsioonile. Selles võib näha rõhuasetuste muutumist – värskete isikumuuseumide tegijad keskenduvad biograafia asemel pigem loomingule. Eelkõige võimaldab see suuremat mängulisust, mis kuulub tänase kultuuri oluliste märksõnade hulka. Küllap avaldub selles üldiste hinnangute muutumine, (post)postmodernistliku maailma tõlgendusiha ning distantseerumine nn positivistlikust lähenemisest loojale, mida peetakse vanamoodsaks. Kuivõrd isikumuuseumid on vähem või rohkem seotud erialaga, millega nende suurkuju tegeles, kajastuvad niisugused mõttesuunad kahtlemata ka mingil määral muuseumides.

Peamiselt loomingule rõhumine on igati õigustatud, kui sellega just liiale ei minda. Pisut liialdava näitena võiks tuua tšehhi helilooja Bedrich Smetana muuseumi Prahas. Sealne ekspositsioon on üles ehitatud väga nutikalt ja elamuslikult, kuid ära tulles taipad, et Smetana kohta ei saanud just palju teada. Vastupidine näide on Edvard Munchi muuseum Oslos, mille ekspositsioon algab küllalt pika filmiga Munchi elust ning eksponeerib tema töid klassikalises võtmes. Väljudes oled targem ja saanud kunstnikuga justkui isiklikult tuttavaks.

Loomingule keskendumise erivormiks on fiktiivsete tegelaskujude isikumuuseumide loomine. Näiteks Londonis asub Sherlock Holmesi muuseum, kus on detailideni sisustatud nii tema kui dr Watsoni tuba. Kaminas hõõguvad mõnusalt söed, nagu oleksid härrad äsja lahkunud. Stockholmis asuv Astrid Lindgreni muuseum juhatab külastaja erinevatesse Lindgreni loodud fiktiivsetesse maailmadesse jne. Seesugused fiktiivisikute muuseumid on ilmselt produktiivsemad kirjanike puhul, kuigi näiteks Eestis on olemas kunstnik Ilon Wiklandi loodud maailm, mida võib samuti käsitleda fantaasiategelaste muuseumina. Ka Tallinnas asuv Miia-Milla-Manda muuseumi nimitegelane on pärit raamatust. Väljamõeldud reaalsused köidavad inimesi samavõrd kui reaalsed elulood. Ja huvi

Loo autor Sherlock Holmesi muuseumis kamina ees

FOTO: Betty Ester-Väljaots

elulugude vastu näib ju aina kasvavat.

Samas on paratamatu see, et erinevatel aegadel on fookuses erinevad isikud, huvi loojate ja nende loodu vastu käib mingil määral lainetena. Isikumuuseumi väärtust ei tohiks seepärast hinnata eelkõige muuseumi külastatavuse järgi. Seda ka juba mainitud ruumiprobleemide tõttu. Sageli on isikumuuseum loodud väikestesse ruumidesse, mis ei võimalda suuri üritusi korraldada ning massiliselt gruppe vastu võtta. Või on asukoht raskesti ligipääsetav – näiteid on palju, alates Mart Saare muuseumist Hüpassaarel, lõpetades Juhan Liivi muuseumiga Alatskivil. Samuti ei tähenda see, kui ühes ajas ei jagu mõne suurkuju vastu huvi, et ta ei olegi tähtis. Ajad ja rõhuasetused ju muutuvad.

Loomulikult on nii külastajad kui ka uurijad muuseumile eluliselt vajalikud. Tahan lihtsalt rõhutada seda, et külastatavus ei saa olla kõige olulisem kriteerium, mille kaudu ühe isiku ja tema muuseumi väärtust hinnata. Me peame ise olema rohkem veendunud selles, et meie muuseumid ja pärandmaastikud on omamoodi luksuskaubad, mille väärtus ei sõltu parasjagu moesolevatest trendidest.

Muidugi, ka kultuur võib trendikas olla. Pärandpaigad ja muuseumid on ju muuhulgas ka tarbimiskohad. Isikumuuseumis võib poe muuta lausa isikukultuse paigaks ja õhutada tarbima kõike temaga seotut – kordustrükkidest ja teoste reproduktsioonidest riietuse imiteerimiseni. Kujutlege näiteks Elvis Presley muuseumi poodi (see on muide olemas). Tarbimiskultuuri kohalolu enam-vähem igas mõeldavas valdkonnas on viinud muuhulgas selleni, et kultuurinähtusi ei tajuta tihti enam kollektiivsete väärtustena, vaid isiklike tarbimisesemetena.

Teatud määral seisabki iga isikumuuseum valiku ees, kas anda järele tarbimis- ja meelelahutusmaailma reeglitele või olla nn nišimuuseum. Märksõnad nagu atraktiivsus ja interdistsiplinaarsus kuuluvad tänapäeva muuseumi juurde, rõhutama peaks rohkem aga seda, et muuseumid, eriti isikumuuseumid, peaksid toimima ka kompetentsikeskuste ja uurimisasutustena. Privileeg pühenduda ühele konkreetsele isikule ja temaga seotud ajale ja märksõnadele on ühtlasi ka kohustus ning üsna suur väljakutse nendega tegelda. Omaette teema on, kuivõrd erinäolised on kõikvõimalike valdkondadega seotud isikute muuseumid. Helilooja, kunstniku, väejuhi, kirjaniku jne tegevusi ei saa ju ilmselgelt sarnaselt käsitleda ega esitleda.

Teatud mõttes pole isikumuuseumid ei liha ega kala. Muuseumimaastikul eristuvad nad oma kitsa valdkonna ja otsapidi teise erialasse kuulumise poolest. Erialaselt vaadatuna on nad aga samuti justkui pooleldi teises, muuseumimaailmas. Jäädes küll sageli suuremate muuseumide varju, on isikumuuseumid oluline osa kultuurist, mille kaudu kinnistub traditsioon ja omamälu säilimine konkreetsete, lihast ja luust inimeste kaudu. Tunnustatud või mitte, esindavad isikumuuseumid kultuurikaanoni üht osa, mis fikseerib rahva ühtekuuluvuse normi ning milles väljendub meie kultuuri järjepidevus.

ISIKUMUUSEUMIDE EES ON RASKEID VALIKUID ROHKEM KUI SOOVIKSIME

— ÜLLE KRUUS —
ADAMSON-ERICU MUUSEUMI DIREKTOR

Isikumuuseumid on Eestis suures muuseumiperes täiesti nähtavad ja valdavalt hästi toimivad institutsioonid oma eripärase missiooniga. Kirjanike A. H. Tammsaare, Fr. R. Kreutzwaldi ja Oskar Lutsuga seotud paigad koos neile pühendatud muuseumidega on ilmselt pisut enam tähelepanu pälvinud, kuid head tööd tehakse mujalgi. Kokku on Eesti registris üle 30 isikumuuseumi, millest paljud on suuremate kultuuriasutuste osad.

Paraku ei tähenda tuntus veel seda, et isikumuuseumides peituv potentsiaal oleks lõpuni kasutatud. Muuseumid on pidevas arengus ja põhitegevuste valdkonnad on erinevatel aegadel eelistatud seisus. Tundub, et praegu oodatakse isikumuuseumidelt nagu teisteltki mitmekesist ja atraktiivset sisulist toimimist. Asjaolud, mis ühe väljapaistva isikuga seotud muuseumi arengut piiravad, on spetsiifilised, ent neis tegureis on olemas ka ühisosa.

Isikumuuseum on enamasti seotud elukeskkonna või koduga ja see tingib ka mastaabi, millega peab paratamatult arvestama. Endistes elumajades paiknevad isikumuuseumid ei olegi kohandatavad suurüritusteks. Väiksemates hoonetes on sobilikud just kammerlikud ja publikuga personaalset kontakti loovad tegevused. Põhjendatult rõõmustatakse juba 20–30 külastaja üle, kes osalevad haridusprogrammis, temaatilisel õhtul, mõnel sisukal loengul või muusikalisel etteastel. Õnnelikuks erandiks on siin Albu rahvas, kes on kohandanud suured põllud teatrietenduste tegevuspaigaks ning Eesti kultuurilembene suveprojektide nautija on tuhandete kaupa kohale tulnud ja kindlasti armastab Tammsaare loomingut ning tema kodukanti sedavõrd, et tuleb taas ja taas.

Ülle Kruus

Aastal 2010 on majandussurutis loodetavasti pisut leevendumas. Viimased aastad on aga viinud igapäevaselt publikule avatud isikumuuseumide hulgast mitu tuntud objekti. Kõige rohkem kurvastab asjaliku kokkuleppe puudumine

Praegu suletud Kristjan Raua majamuuseum

FOTO: Stanislav Stepaško

Kristjan Raua perekonna ja kultuuriministri ekspertgrupi vahel. 25 aastat tagasi Eesti Kunstimuuseumi filiaalina asutatud miljööväärtuslik majamuuseum Nõmmel on omandireformi käigus tagastatud kunstniku perekonnale ja seadus ei luba riigil miljonite kroonide eest remontida eravalduses eramut. Eksponaatide ja hoone erinevad omanikud pole leidnud konstruktiivset koostööd tagavat lahendust. Sarnaselt kadus kahjuks aastaid tagasi omandireformi käigus ka Tartus Anton Starkopfi majamuuseum.

Kindlasti palju parema lahenduse on valinud Karl Ristikivi pärandiga seotud asjaosalised. Kui Tartu Linnamuuseum loobus oma filiaalist, siis moodustasid kirjarahva esindajad mittetulundusühingu (MTÜ) ja tegutsevad oma majaosas uutel alustel ning taotlevad laiemal kultuurimaastikul erinevate projektidega tähelepanu. Neil on õnnestunud leida oma ideedele rahastajaid ja Ristikivi pärandist lähtuvalt kavandada erinevaid tegevusi, kirjastada ning luua filmegi. Paraku puudub Tartus võimalus Karl Ristikivi muuseumi igapäevaselt külastada, on jäänud üksikud projektid ja üritused.

Saaremaal kunstnik Eerik Haameri ning tema vendade elu ja loomingut tutvustav MTÜ haldab väikest Haamerite maja perekonna vanal krundil. Muuseum on algusest peale planeerinud oma tegevused perioodiliseks ja valinud jõukohased tegevussuunad ning eesmärgid. Väga hästi on MTÜna toimimas ka Evald Okase muuseum Haapsalus tema suure perekonna aktiivsel osalusel.

Teisalt ei piira muuseum suuri sihte, mida üks hästi läbimõeldud arengukavaga asutus võiks teha. Võimalik on uurida pärandit, kirjastada trükiseid, toota filme jne. Teha midagi sellist, et muuseumile nime andnud isikuga seotud uurimistöö tulemit nautiv auditoorium on kordi suurem kui väikesesse majja mahub. Mõistagi eeldavad sellised projektid nii raha kui ka inimressursse. Loominguline õhustik kollektiivis ja pikema visiooni olemasolu on võrdselt tähtsad nii riigimuuseumis kui ka MTÜs. Kõige olulisemad on ikkagi isiksused, head spetsialistid, kes suudavad interpreteerida nende kasutuses olevaid materjale ning tagada oma muuseumi igakülgse arengu.

Iga muuseum on rahvuslik vara. Isikumuuseumide toimimisprintsiibid vastavad ikka rahvusvahelistele nõuetele ja mõõdult väike muuseum pole vähem muuseum. Vastavalt võimalustele täidavad isikumuuseumid kõiki neile seadusega pandud kohustusi ning teenivad pühendunult oma rahvast. Neil on eriline missioon kanda, sest taoliste muuseumide olemasolu annab inimestele põhjuse mõtestatult juurelda inimsaatuste ning isiksuse arengu üle. Tihti on nende ajalooliste isikute eluloost ning loometeest mõndagi õppida ja loodetavasti annavad uued põlvkonnad põhjust neilegi isikumuuseume luua, aga võimalik, et juba teistel printsiipidel kui ajaloolise isiku kodu.

PILK EESTI KIRJANIKE MUUSEUMIDELE

— KAIRI TOOMET —
EDUARD VILDE MUUSEUM
EESTI KIRJANIKE MUUSEUMIDE ÜHINGU ASUTAJALIIGE

Kairi Toomet

Tänase seisuga on Eestis 14 kirjanikukeskset muuseumi. Olgu nad siinkohal ka nimetatud: Eduard Vilde muuseum Tallinnas, Anton Hansen Tammsaare muuseumid Tallinnas ja Albus, Friedebert Tuglase muuseumid Tallinnas ja Ahjal, Oskar Lutsu muuseumid Tartus ja Palamusel, Friedrich Reinhold Kreutzwaldi muuseum Võrus, Juhan Liivi muuseum Alatskivil, Juhan Smuuli muuseum Muhus, Carl Robert Jakobsoni muuseum Kurgjal, Lydia Koidula muuseum Pärnus, Betti Alveri muuseum Jõgeval ning August Kitzbergi tubamuuseum Karksi-Nuias.

Päris paljudes Euroopa riikides toimub temaatiliste muuseumide vahel tõhus koostöö ja nende tegevus on koordineeritud. Ka Eesti kirjanike muuseumid on mitu aastat tööalase sõpruskonnana koos käinud ja ühtteist ka koos teinud. Muuseumiaastal rändas mööda Eestit meie esemepõhine ühisnäitus „Kirjanik, aga ikkagi inimene“, tegime ühise seinakalendri ja koolidesse mõeldud stendinäituse koos õpilehtedega. Käesoleval aastal lisandusid projektid „Klassik loeb!“ ja rändav välinäitus „Eesti kirjanik karikatuuris“.

Nende koostööaastatega on meie mõtteliseks tunnuslauseks kujunenudki „Kirjanik, aga ikkagi inimene“. Kirjanike muuseumid väärtustavad väga autorite loomingut, ent pearõhk läheb ja peabki minema kirjaniku kui inimese loo jutustamisele. Kunagi kirjanikku ümbritsenud füüsilise ja vaimse keskkonna kaudu avalduvad looja natuur ja olemus, see on vajalik autori loomingu mõistmiseks ja ka jätkuvaks tõlgendamiseks. Enamik kirjanike muuseume on väga esemekesksed. Ese avab uusi tähendusvälju. Ka igapäevased tarbeesemed või nendega seotud seigad võisid „sattuda“ loomingusse (näiteks Vilde punase soki lugu). Eseme kaudu saame kõnetada neid ajaloolisi isikuid erinevatest põnevatest elulistest vaatenurkadest.

Eestis on säilinud mitmesuguseid kirjanikele kuulunud igapäevaseid esemeid: laudadesttoolidest sokkide-mütsideni välja. See polegi mujal maailmas väga sage, et nii palju autentset füüsilist pärandit, lausa terveid interjööre on niimoodi säilinud. Taoline esemeline pärandus minevikust paneb aga murelikult mõtlema selle peale, mis jääb alles tänastest suurtest kirjanikest. Kes, kus ja millal neid kogub? Elame me ju 21. sajandil, mil tarbeesemel pole enam nii suurt tähtsust kui varem. Inimesed viskavad asju minema, ostavad uusi. Kas kunagi saavad külastajad uudistada Mati Undi lipsu või Jaan Krossi susse? Selleks peavad ilmselt olemas olema ka nende kirjanike muuseumid.

Möödunud aasta sügisel toimus eesti kirjanduse laada raames Eduard Vilde muuseumis väike ümarlaud teemal „Kas Eesti vajab uusi kirjanike muuseume?“. Küsimust lahkasid Maarja Vaino, Kätlin Kaldma, Maimu Berg, Peeter Mauer ja Riina Roose. Kirjanike muuseumide poolt algatatud teema on äärmiselt aktuaalne ja vajab edasisi samme. Ümarlaud andis selleks ka mõned mõtted. Siinjuures oleks huvitav ära märkida kurioosne ja õpetlik lugu maailmakuulsa dramaturgi Henrik Ibseni maisest varast. Kui Ibsen 1906. aastal suri, ei huvitunud Oslo muuseumid kirjaniku esemepärandist. Lähedased müüsid Ibseni asju maha. Neid esemeid koos kunagise kuulsa peremehe kohta käivate legendidega võis leida nii antikvariaatidest kui erakogudest. Alles 2006. aastal, kui möödus sajand Ibseni surmast, alustati kirjanikule kuulunud asjade süstemaatilist kokku ostmist. Kõige toredam oli lugu vanniga. See rändas peale kirjaniku surma linnast välja ühte maamõisa ja jäi üheksakümne kaheks aastaks karjamaale lehmade jootmisnõuks. Vann, mis omal ajal Ibseni luksuskorterisse kuulus ja mida kirjanik kahel korral päevas kasutas, renoveeriti lõpuks 2006. aastal ja asetati oma endisesse asupaika Ibseni korteris. Nüüd käivad kõik vanni vaatamas. Eseme kaudu on loodud Ibsenile kui inimesele lisatähendusväli. Räägitakse kirjaniku suurest vannilembusest, tolleaegsetest hügieenivõimalustest kodudes ja kuurortides, tervishoiust jms. Ese jutustab ja avab uusi uksi!

Eesti kirjanike muuseumid on otsustanud mitmete Euroopa kolleegide eeskujul koonduda ühise katusorganisatsiooni alla. Et tõhustada omavahelist koostööd ja saavutada avalikkuses suuremat mõjuvälja, on asutamisel mittetulundusühing Eesti Kirjanike Muuseumide Ühing (EKMÜ). Inspiratsiooni oleme saanud peamiselt Põhjamaadelt ja Ungarist.

Ungaris toimib lausa riiklikul tasandil pilootprojekt, mille eesmärk on kogu riigis kirjanike memoriaalmuuseume elavdada, kaasajastada ja muuta külastajasõbralikumaks. Kaugetes maapiirkondades paiknevates kirjanike majades nähakse piirkonna vaimukeskustena ka turismiarenduse perspektiivis potentsiaali. Oma kultuuripärandit väärtustatakse.

Kompetentsikeskusena koordineerib sealset pilootprojekti keskne, kaasaegne ja äärmiselt aktiivne Petõfi Kirjandusmuuseum. Paari aastaga on esimesed tulemused silmaga nähtavad ja saab tõdeda, et Ungaris on toimumas tõeline kirjanike muuseumide renessanss.

Meil säärane kompetentsikeskus kahjuks puudub. Seega on koostöö nn rohujuure tasandil meie kirjanike muuseumide arenguks ainuvõimalik. Koos on võimalused suuremad ja kompetents laiem. Ühiselt peame leidma vastused küsimustele, kuidas kaasajal eksponeerida klassikalist kirjandust ja ammu surnud kirjanikku, millised on kirjanike muuseumide tegevuspiirid ja reaalsed võimalused kaasa lüüa kirjanduselus jne.

EKMÜ esmane ülesanne ongi luua inimeste

Oskar Lutsu muuseumis Tartus

FOTO: Joonas Õunapuu

teadvuses sedalaadi isikumuuseumist positiivne kuvand. Ühest küljest on selleks vaja positiivset muuseumielamust, teisest küljest ühist kaasaegset virtuaalset kodu. EKMÜ eesmärk on ühistegevuse abil muuta siinsed kirjanike muuseumid külastajasõbralikumaks, kaasaegsemaks ja laiahaardelisemaks. See ei vaja ainult raha, vaid ka head nõu kolleegidelt – ühised mõttetalgud, projektid, konverentsid jms. Et üks kirjaniku muuseum jälle heas mõttes moodsamaks saab, on ju ka teiste samalaadsete muuseumide huvides.

EKMÜ kodulehest saab kõiki kirjanike muuseume hõlmav virtuaalne keskpunkt, kuhu tuleb kokku õpetajale, õpilasele, külastajale ja turistile mõeldud info. See on virtuaalne keskus, kust leiab uudiseid, uuemaid teaduslikke uurimusi-käsitlusi, uut ja huvitavat pedagoogilist materjali, lugemist, mänge, virtuaalnäitusi jne.

Kuna kirjanike muuseumid on üle Eesti laiali Võrust Tallinnani välja, võimaldab see ka ühistegevust siseturismi suunal. Lisaks väljapoole suunatud tegevusele on EKMÜ eesmärk ka suurendada oma töötajate professionaalsust.

Eesti Päevalehe raamatusarjadel on olnud märkimisväärne mõju kirjandusklassika taasavastamisel. Lugemuse kasv toob igal aastal rohkem inimesi ka kirjanike muuseumidesse. Tänane kirjaniku muuseum soovib omalt poolt pakkuda kirjanduslikku elamust ja mõtlemisainest ning loomulikult omakorda tekitada huvi ja soovi lugeda!

SIRVILAUAD

MAAKONNAMUUSEUME HAKKAB TOETAMA EESTI RAHVA MUUSEUM

Kultuuriminister Laine Jänes otsustas, et maakonnamuuseumide arengupüüdlusi toetab parimal moel uue osakonna loomine Eesti Rahva Muuseumi juurde. Omakultuuride osakond pakub sisulist tuge maakonnamuuseumidele, toetades kohalikke vajadusi arvestavat museoloogilist tegevust ning kohapärimusliku identiteedi säilimist.

EESTI MEREMUUSEUM SAI 75-AASTASEKS

Meremuuseum avati pidulikult 23. veebruaril 1935. aastal. Väärikat juubelit tähistas muuseum mereretkega Viking Line'i laeval Viking XPRS, kus toimus aastapäevakonverents ja sai tutvuda näitusega „Eesti Meremuuseumi kullafond 1935–1940".

12. juunil toimub **Tallinna Linnamuuseumi nelja Kadriorus paikneva muuseumi** (Eduard Vilde, A. H. Tammsaare, Peeter I ja Miia-Milla-Manda muuseumi) ühisüritus „Kadrioru suveöö". Juba kuuendat korda toimuva sündmuse selleaastaseks teemaks on tervis ja ilu. Saab teada, millised tõved kippusid kimbutama Vildet, Tammsaaret ja Peeter I. Miia-Milla-Manda muuseum keskendub laste tervisele ja esmaabi andmisele. Toimuvad õpitoad ja õhtused loengud, avatakse näitus ja vanaaegne fotostuudio ning õhtu lõpeb üllatusesinemisega Tammsaare muuseumi aias. Muuseumid on avatud südaööni, kõik on oodatud!

ANDRES SÄREVI KORTERMUUSEUMIST SAI SÄREVI TEATRITUBA

Andres Särevi Kortermuuseum avati Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi filiaalina 1982. aastal. Sellest kevadest alates kannab muuseum uut nime – Särevi Teatrituba. Nimemuutus tähistab väikemuuseumi seotust teatriga ning rõhutab senisest tugevamat suunda lastele ja noortele. Lisaks uutele haridusprogrammidele on teatritoas võimalik korraldada laste sünnipäevi, salongiõhtuid, etendusi, raamatuesitlusi jms.

Eesti Loodusmuuseumis on kuni 5. septembrini 2010 avatud näitus „Mammut oli siin". Ühed noorimad mammutileiud Põhja-Euroopas – mammuti purihambad – pärinevad Eestist Puurmani lähedalt. Jälgides karvase mammuti arengulugu, levimist Euraasias ning viimast tagasipöördumist Eesti aladele, demonstreerib näitus ühtlasi veel arvukalt teisi mammutiluuleide Eestist ja Siberi aladelt.

MUUSEUMIDEST, HELI-LOOJATEST JA HELILOOJATE MUUSEUMIDEST

INTERVJUU RIINA ROOSEGA

— PIRET ÕUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Piret Õunapuu

Oled suur muuseumisõber. Mis sind võlub muuseumide juures?

Olen küll suur muuseumisõber. Muuseume on igat sorti: kui lähed kunsti vaatama, siis ei mõtle niivõrd, et lähed muuseumi, vaid lähed kunstikogu vaatama. Kui ma lähen Kumusse, siis ma ei lähe vaatama muuseumieksponaate, vaid kunstinäitust.

Mulle meeldib tegelikult kõige rohkem kolada mööda teiste kodusid, mis nüüd on muuseumid. See muudab minu jaoks muuseumis käimise oluliseks. Ma saan aru, et võib-olla pole see üldse viisakas ja paljudele kindlasti ei meeldi, eriti nendele, kes seal kunagi on elanud. Olen püüdnud mõelda, miks see mulle meeldib. Mulle tundub, et see on kõige otsesem side ajalukku. Teemamuuseumid on ka tähtsad. Neid ju ongi kõige rohkem? Aga meeldivad mulle just inimeste kodud ja see, et nad ei ole nii hirmus üles vuntsitud.

Mul oli võimalus rääkida Jaak Johansoniga, kes tuli just Poolast. Seal tähistati Chopini 200. sünniaastapäeva ja oli tehtud just ekstra uus Chopini muuseum. Jaagule tundus see liiga interaktiivne, et igas toas videod, arvutid jne. See on äärmus. Meil on Rudolf Tobiase ja Mart Saare majadega jälle see teine äärmus, et nad on väga kössi vajunud ja liiga kõrvale jäänud. Kuidas seda kuldset keskteed leida, ega mul retsepti ei ole. Et oleks selle isiku hõngu või midagi temast jäänud, et sulle tundukski, et nii võis olla. See võlub mind. Kui ma olen kellegi kodus käinud, siis uus info, mis ma selle isiku kohta olen saanud, ladestub ja jääb hoopis teistmoodi meelde, rutem ja konkreetsemalt. Muidu loen, et elas seal, tegi seda jne, aga olen seal korra ära käinud, siis on mul hoopis teine pidepunkt. Isegi kui ta on selline lihtsake või väikseke või viletsake. See on see, mis mind köidab.

Tallinna Linnateatri muusikaala juhataja Riina Roose ja peanäitejuht Elmo Nüganen

FOTO: Kalju Orro

Sinu jaoks on selline paik Hüpassaare?

Mulle tundub, et kui lähed mõnda sellisesse kohta, võtame siis Mart Saare Hüpassaare, millega oled saanud kuidagi sinasõbraks ja võtad kaasa mingi pundi inimesi, kellest mõni on enne käinud ja mõni ei ole, siis satud niisugusesse mõnusasse lainesse. Saad nad endaga kaasa haarata ning kohapeal fantaseerida. Siis näed, et see läheb inimestele korda, et see on ikka tõeline kaif ega ole mängimine, et teeme niisama, pööritame silmi, väga huvitav. Kas on või ei ole. Mis puudutab Mart Saare muusikat konkreetselt, siis see ei ole niimoodi, et kuulad kaks lugu ära esimest korda elus ja siis on kohe oh! – mul on nüüd pilt selge, ma olen Mart Saare fänn! See on sedasorti muusika, mis nõuab niimoodi tilk-tilga haaval selleni jõudmist ja keegi peab sind esimesena sinna juhatama. Saare muusika ja Hüpassaare rabamaastik – sa pead ise jõudma mingile äratundmisele, siis lööb äkki lamp põlema ja sa saad aru, et selles koosluses midagi on. Aga linnas minna ükskord mõnele Saare kontserdile, ühest kõrvast sisse, teisest välja. Mõistmist süvendab seos selle kohaga. Ja ega tund suure grupiga jutuvada saatel mööda laudteed reipas tempos trampida ei ole ka miski kontakt rabaga. Sa pead sellele pühendama aega. Siis on nagu mingi algus tehtud. Me käime ju alati ikka mingil ilusal ajal, aga Saar elas seal ka novembris ja detsembris ja pidi hakkama saama. Ju siis pidi seal midagi olema, mis teda toitis ja vallandas tas sellised emotsioonid, mis ta oma muusikasse sisse kirjutas. Tobias on Saare kohta öelnud „luuletaja muusikas“. Minuni on ka see äratundmine pikkamisi tulnud. Kui ma olin muusikakooli õpilane, siis ma seda küll ei mõistnud. Aga vähemalt meid veeti sinna ja meile püüti rääkida. Olen kindel, sellest sai asi alguse. Üldse olen järjest vanemaks saades üha rohkem meenutanud kooliaegseid käimisi – need on olnud hirmus olulised, see on nagu mälukaart tagataskus.

Tartu Ülikooli ajaloo muuseum on koostöös Eesti Maaülikooli ja Tartu Ülikooli Loodusmuuseumiga valmistanud digitaalse kaardi, kust leiab 188 geograafilist objekti, mis on nimetatud 58 Eestiga seotud teadlase või maadeuurija järgi. Digitaalset kaarti „Eestiga seotud teadlaste nimed maailmakaardil“ saab vaadata aadressil http://unite.ut.ee/teadus/.

Tartu Ülikooli Kunstimuuseumis on oktoobrini avatud näitus „Pompeji Eestis“.

Eesti Põllumajandusmuuseumis avatakse 2. juulil maarahva peo raames uus püsiekspositsioon ning toimub konkurss Viss 2010. 3. juulil peetakse käsitöölaata. Rukkilõikust on võimalik vaadata rukkimaarjapäeval, 14. augustil. Tartu sügisnäitus ning aasta tõulooma valimine toimuvad 4. septembril. Õpitakse valmistama rukkileiba ja tutvutakse viljatöödega. Aasta ringi saab õppida valmistama taluleibu. Iga kuu esimesel reedel on puidule maalimise ja puust esemete kujundamise kursus ning iga kuu kolmandal laupäeval tutvutakse sepatöö ja selle ajalooga.

Harjumaa Muuseumis peetakse 28. mail Olev Soansi mälestuskonverentsi. Graafiku 85. sünniaastapäevale pühendatud konverentsil meenutatakse tema tegevust kunstiõppejõuna ja eksperimenteerijana vabagraafikas. Ettekanded käsitlevad ka praegust kunstipedagoogikat ning kunstniku rolli ja graafika muutumist ajas.

Harjumaa Muuseumi filiaalis, Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumis Paldiskis toimub 5.–13. juunini rahvusvaheline *landart workshop* „Maa ja mere helinad“. Osalevad kunstnikud Taanist, Rootsist, Soomest, Prantsusmaalt, Suurbritanniast ja Eestist. Taiesed jäävad külastajatele uudistamiseks välja aasta lõpuni. Hetkel käivad ateljeemuuseumis restaureerimistööd ning muuseum avatakse Amandus Adamsonile kuulunud suveateljees skulptori 155. sünniaastapäeval 12. novembril 2010.

Põlva Talurahvamuuseum kuulutab välja IX kodu-uurimuslike tööde võistluse „Põlvamaa – 60“. Muuseum ootab mälestusi, mõtisklusi, uurimusi ning fotosid, dokumente ja esemeid, mis on seotud Põlva rajoonis ja Põlva maakonnas toimunud sündmustega, seal tegutsenud või tegutsevate asutuste ja inimestega. Tööde esitamise tähtaeg on 31. jaanuar 2011.

Valga Muuseumi püsiekspositsioonis on taasavatud esinduslik väljapanek „Õigeusk Valgamaal“. Aasta lõpuni on samas avatud Laanemetsa ja Karula õigeusu kiriku 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse tekstiilide näitus.

Hüpassaare rabajärv, kus ka Mart Saar armastas ujuda

Muusikute muuseumid?

Mul on tunne, et nad on seotud ikka mingi juhusega. Ega midagi iseenesest ei teki. Ikka peab olema keegi, kellele tundub seal kohapeal asi tähtis, ja siis peab olema keegi, kes mõttega kaasa tuleb. Ka nende kodudega, nende isikumuuseumidega on nii. Näiteks Heino Elleril on muusikaakadeemias mälestusklass, aga see ei ole igapäevaselt avatud. Mina ei ole seal käinudki, seda peab ekstra organiseerima. Eller oli tegelikult väga võimas helilooja, sellist teist koolkonna rajajat Eestis polegi. Ta oli andekas pedagoog ja helilooja. Mõnel puhul võib-olla ei olegi nii tähtis just kodu fikseerimine. Võib-olla ongi vahel olulisem teha keskus. Sellel ei oleks mingit pistmist helilooja elukohaga, aga oleks seotud tema loominguga. Jäädvustada ja teadvustada on ju kõige tähtsam. Ma ei tea, kuidas on õigem. Ühe puhul nii ja teise puhul naa.

Tagasi tulles Hüpassaare juurde, sealne loodus on nii unikaalne, see on nii eraldi, nii maailma lõpus. Mõnede isikute puhul on keskkond aga nii argine, ei kutsugi üldse sinna. Kas on mõtet jõuga teha muuseumi? Äkki luua hoopis tema nimega seonduv muusikakeskus? Ja kui suur meil praegu jõudlus üldse on, et midagi rajada? Tegemisel on Eduard Tubina tuba Alatskivile. Väga tore ja võib-olla ongi kihvtim, et Alatskivile, kuigi Tubina sünnikodu on Kallaste lähedal, pärast õppis ja töötas ta Tartus ja siis läks Rootsi. Variante peabki olema erinevaid. Loss ise on juba tõmbenumber ja seal sees käsitletakse erinevaid teemasid. Lähedal on Liivi muuseum. Siis on mitu põhjust Alatskivile minna. Lossis saab teha kontserte, seal on ruumi ja valikuvõimalusi rohkem.

Meie kirjanikud on muuseumidega kindlasti paremini esindatud kui muusikud. Tammsaarel on neid koguni kaks, mõlemad aktiivsed ja atraktiivsed. Mis võiks olla see põhjus, et muusikud ei ole nii populaarsed? Me peame ennast ju laulurahvaks?

Tammsaare Vargamäe on eestlaste palveränaku koht. Seal peab korra ära käima. „Tõde ja õigus“ ilmus 1926, järgmisel aastal olid esimesed huvilised platsis. Inimesed on seal käinud lakkamatult. Ju need, kes muuseumi asju ajavad, on kirjanduse poole peal aktiivsemad. Heliloojad ja muusikud on rohkem omaette nokitsejad. Sellist energiat ja seda mõtlemist, et teha muuseume, on äkki kirjanduse poolel rohkem. Muusikute puhul on ka seltskond väiksem. Laulupidu muidugi hõlmab väga suurt hulka rahvast. Olgu tööline või teadlane, kõik, kes kooris laulavad, on seotud. Laulupeomuuseum meil on.

Tobias, Kapid ja Kreek – kas sa kommenteeriksid natuke nende muuseume?

See, mida Rudolf Tobias tegi ja kuhu ta jõudis, seda ei tohiks me mingil juhul unustada. Tobiase muuseumi lisaväärtus võiks olla ka, et see on üks väheseid säilinud omaaegseid alevimaju. Ma ei kujuta ette, kuidas sinna Käina majja muuseumi teha, et inimesed saaksid aru, et sealt ongi Joonas välja kasvanud ja maailma rännanud. Väevõimuga inimesi kohale ei too ja selge on see, et midagi peab selleks tegema ja vaeva nägema. Kust see energia võtta, ma ei tea. Tobias sai tuntuks, kui luugid läksid lahti, kui temast tohtis rääkida ja „Joonase läheta-

mine“ võeti ette kanda. Aga ta on ikkagi natuke elitaarne ega jõua kohe iga inimeseni. Selleks peaks tohutu programm olema, ma ei tea mitmel tasandil, et see jõuaks iga üksiku inimeseni.

Kappide maja on oma olmeliselt seisukorralt kõige parem. Maja ise on kõige uuem, Eesti Vabariigi ajal ehitatud. Oskan seda kõige vähem kommenteerida, olen vähe kursis.

Siis on veel Cyrillus Kreegi korter Haapsalus. See on igavesti pisikene ja muidu üpris tore. Aga rahvast käib vähe, ja olles kriitiline, tundub, et väga ei pingutata ka. Juuni alguses, kui toimuvad Kreegi päevad Haapsalus, on see muuseum kindlalt kinni. Kas tõeti ei võiks teha koostööd? Maja, kus korter asetseb, on müügis. Kuulub kellelegi väliseestlasele, kes andis seda lahkesti kasutada, aga kui nüüd maha müüakse, ei tea, mis tast siis saab. Unistuses võiks see viigi kaldal asuv majake olla tervenisti muusikat ja kunsti täis. Äkki siduda näiteks Wiedemanniga, kes ju Haapsalust pärit? Ega me temast ülearu palju tea, arvestades, mis ta meie emakeele heaks on teinud.

Kreek oli maru vaimukas, kui lugeda mälestusi temast või ta kirju Peeter Südale. Samas hästi peenetundeline ja maitsekas, väga omapärane helilooja. Kui Kreegi käest oli küsitud, mis usku sa oled, siis vastanud ta, et eesti usku. Veljo Tormis omakorda on öelnud, et tema on Kreegi usku. Kreeki esitatakse üsna palju, rahvalauluseadeid, mida võis nüüd uuel ajal jälle laulma hakata. Need on kooride hulgas väga populaarsed. Täiesti klass omaette.

Mis on siis oluline?

Paigavaim on olemas! Hüpassaare võiks ju olla niisugune muusikute meka, aga hakkad küsima inimeste käest – tuli välja, et filharmoonia kammerkooristki olid väga vähesed seal käinud. Inimesed on mugavad ja ma ei tea, mis sada häda me võime veel leida. Soomes käisin Sibeliuse muuseumis, nii Ainolas kui ka Hämenlinnas, kus ta oli sündinud. Väga head nägid välja nii seest kui väljast. Seal rahvas käis. Sibelius on ju ka Põhjamaades kõige kõvem nimi. See on arusaadav. Meie ikka hindame liiga vähe oma suuri, see on ka ammu selge. Kui kellestki hakatakse hästi rääkima, siis leidub kohe mõni, kes ütleb, et ega see nüüd ikka nii ka ei olnud, tegelikult oli ta niisugune ja naasugune.

Tänapäeval tehtu peab olema mitmefunktsionaalne. Ma ei mõtle, et peaks teab mis möll käima. Hoidku selle eest! Oluline oleks ikka, et saaks muusikat elavalt kuulata. Ja mitte ainult ühe helilooja oma. Ka Hüpassaares ei pea Saare majas ainult Saart mängima. Kevaditi võiksid ümberkaudsed koolid või Viljandi muusikakool teha oma lastega väljasõidu-kontserdi. Kuulaks kontserdi ära, siis oleks rabamatk kui preemia. Üks võimalus on rahvamuusika. Saar ammutas

Endistes Greifi trükikoja ruumides Tartus Kastani 38 tegutseb **MTÜ Trükimuuseum**. Esimesed seadmed on kolitud tulevasse muuseumisaali, ees ootavad tööd ruumide ja seadmete korrastamisel ning näituste ettevalmistamisel. Muuseumi esimene ekspositsioon avatakse 2010. aasta sügisel.

Padise kloostris algavad tööd Interreg IVA programmi raames projekti **„Keskaja sild Padise ja Vantaa vahel“** elluviimiseks. Projekti käigus tehakse kloostris ja selle ümbruses ulatuslikke arheoloogilisi väljakaevamisi, koostatakse kloostri restaureerimistööde projekt ning viiakse läbi mahukad arhiiviuuringud. Ka Vantaa piirkonnas toimuvad väljakaevamistööd ning tehakse arhiiviuuringuid selgitamaks meie ühist keskaegset minevikku. Projekt käivitub 2010. aasta mais ja kestab 2012. aasta juunini, tulemustest ilmub trükis. Projekti partnerid on Padise vallavalitsus ja Vantaa linnavalitsus.

UUDISEID SOOME MUUSEUMIDEST

TAKO JA SOOME-KOGU – SOOME MUUSEUMIDE UUS KOOSTÖÖ

Soomes on alates 1970. aastatest kõneldud säilitus- ja kogumistöö koordineerimisest. 2009. aasta jaanuaris moodustati nn TAKO rühm, mis selle ülesandega nüüd tegeleb. Projektis osalevad muuseumid teevad koostööd dokumenteerimaks kaasaega ja lähiminevikku ning säilitamaks ja pidamaks ülal nn Soome-kogu. Tööd toimuvad seitsmes rühmas, kelle kogumisvaldkond katab Soome ja soome kultuuriloo kõigist vaatenurkadest. Projektis osalemisest on huvitatud 90 muuseumi, sealhulgas eeldatakse kõikide maakonnamuuseumide ning riiklike keskmuuseumide osalust. TAKO projekt kestab 2010. aasta lõpuni, mil selle tegevuse koordineerimist jätkavad Muuseumiameti ja Rahvusmuuseumi töötajad. Neile lisaks on tähtis koostööpartner Soome Muuseumiliit. Majanduslikult toetab koostööd Soome haridusministeerium.

SOOME MUSEOLOOGIDE AMETILIIT

Soome Museoloogide Ametiliit on ametiühing, mis seisab oma liikmete töö- ja teenistussuhete järelevalve ning õiglase palga eest. Ametiliit nõustab muuseumide töötajaid, edendab muuseumi valdkonna asjatundjate ühiskondlikku tuntust ja suunab museoloogia valdkonnas tööd kavandavaid tudengeid. Museoloogide ametiliitu kuulub umbes 1700 liiget. Liidul on uus koduleht aadressil http://www.museoalanammattiliitto.fi/.

Rudolf Tobiase muuseum Hiiumaal

FOTO: Urmas Liit

oma põhimaterjali rahvamuusikast, küll käis kogumas, ja ka sellest, mis ta ise kodutalust mäletas. Rahvamuusika on lõputu varamu, seda saab ükskõik kuidas interpreteerida. Hüpassaares on kontserte tehtud ka nii, et rahvas seisab ümber maja ja kuulab lahtistest akendest. Minu meelest õige vembukas. Võimalusi on.

Kui sul oleks võimalus teha muusiku muuseumi, mis oleks seal kõige olulisem: tema muusika, tema elulugu, mis veel?

Eks ikka muusika ja elulugu. Oluline on, kuidas seda serveerida ja doseerida. Ega need pruunide stendidega kuhjatud seinad, mida sageli muuseumides kohtame, inimesi ei kutsu. Tänasel päeval on paljud leidnud huvitavamaid lahendusi. Mart Saare puhul, kes elas pika ja värvika elu, oleks kindlasti lisaks eluloolistele faktidele huvitav kuulda juhtumeid rännakutel. Kuidas ta hakkas Pariisi minema. Istus Tapal vale rongi peale ja sõitis hoopis Narva. Pärast ise kommenteeris, et Narvas on jõgi ja Pariisis on jõgi ja mis seal kõik sarnast oli. Aga mida Pariisis ei ole ega tule ka, on laulupidu. Narvas oli laulupidu. Sellised toredad lood iseloomustavad inimest väga täpselt, rohkem kui tohutud faktid. Alati on kõige parem, kui keegi ajaloost hästi räägib, elav esitlus. Muusika kuulamisega lindilt peab ka jälle ettevaatlik olema, ei saa üle kuhjata ja muidugi sõltub, missugune seltskond on. Käisime muusikakeskkooli lastega, siis nad ise mängisid seal. Oli väga uhke, kuulasid üksteist hinge kinni pidades. Ma olen väga selle vastu, et pannakse plaat käima ja samal ajal räägitakse – muusikast saab kohe müra. See on muusika surm. Ei Saar ega Kreek pole kirjutanud ühtegi pala taustaks. Lood on ikka kuulamiseks. Mul on väga raske vaadata sellist kunstinäitust, kus muusika käib taustaks kogu aeg. Viimasel ajal on seda palju praktiseeritud. Arvatakse, et see toob ajastu paremini kätte. See ei ole nii, see hajutab tähelepanu. Parem kuulata vähem, paar lugu, aga tõesti kuulata.

Kes vajaksid kindlasti veel meie muusikutest muuseumi?

Lugesin hiljuti Ellerist ja mõtlesin, et ta on ikka üks haruldane nähtus meie muusikaloos. Unikaalne. Euroopaski ei teata, kes oleks õpetanud nii palju tulevasi heliloojate põlvkondi. Ja mitte nii, et kõik on siis ühte nägu. Tema õpilased on olnud Tubin ja Pärt ja Sumera ja Naissoo ja Ojakäär. Eller on suutnud nad kõik täiesti oma teele suunata. See on ikka vägev! Eller vääriks ikka midagi rohkemat. On küll temanimeline muusikakool ja klass Muusika- ja Teatriakadeemias, antakse välja temanimelist preemiat, aga mulle tundub, et see võiks rohkem rahvani jõuda. Siin on mõtlemise koht.

Heliloojate muuseumidest Leipzigis

— RIINA ROOSE —
TALLINNA LINNATEATER

Mul oli 2010. aasta aprillis hea võimalus viibida Leipzigis.

Kõigi aegade suurimaid muusikuid Johann Sebastian Bach (1685–1750) elas ja töötas seal oma elu viimased 27 aastat. Kuulus Thomaskirche selle ees seisva Bachi monumendi ja seesoleva Bachi hauaga on ilmselt paljudele teada.

Ja just nüüd (märtsis 2010 möödus Bachi sünnist 325 aastat) oli valmis saadud suurejooneline Bachi maja. See ei ole Bachi elumaja, seetõttu pole ka kohustust kodu „mängida“. Panustatud on sellesse tohutult, et oleks tõesti kõigile midagi. Mõned näited. Ühes toas, kus mängis muusika, oli mõeldud sellele, kuidas inimesi kuulama panna ja neid ka samal ajal harida: orkestripillid olid ringiratast joonistatud ja iga pildi juures oli nupp, mis helendas – need pillid mängivad praegu. Vajutades nupule, kostis konkreetne pill teistest kõlaliselt valjemana. Nutikas, lihtsasti mõistetav ja kuulamist õpetav võte. Teises toas rippusid suured oreliviled (Bach oli suur orelivirtuoos ja sellele pillile ka palju kirjutanud). Kui vilet liigutada ja kõrv vastu vastavat avaust suruda, kostab seest mõni orelipala. Kuuldeavaus oli tehtud ka lapse kõrgusele! Selge see, et Saksamaal on võimalused hoopis teised ning Bach nende au ja uhkus, aga mind paelus eelkõige just leidlikkus, mõtteviis, uue ja vana ühendamine. Eriti meeldis mulle, et kuulata sai kõrvaklappidega, ei olnud sundkuulamist. Pole võimalik kuulata korraga muusikat, lugeda juttu ja mõelda!

Peale Bachi muuseumi käisin Mendelssohni majas, kus laupäeva puhul toimus ka kontsert. Schumannide majas peetakse samuti regulaarselt kammerkontserte. Kontserditegevus on üks selliste majamuuseumide põhiline publikumagnet ja ka parim viis rahvast harida. Eeskuju võiks olla nakkav.

Riina Roose

Lapsed Bachi muuseumis orelivilest muusikat kuulamas

FOTO: Gert Mothes

KAIE JEESERI MAGISTRITÖÖ „MUSEAALIDE DOKUMENTEERIMINE EESTI MUUSEUMIDES“

— LEA LEPPIK —
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUMI TEADUSDIREKTOR

2009. aasta jaanuaris kaitses Tartu Linnamuuseumi peavarahoidja Kaie Jeeser Tartu Ülikoolis infokorralduse erialal magistritööd teemal „Museaalide dokumenteerimine Eesti muuseumides“.

Lea Leppik

Museaalide dokumenteerimisel valitseb Eestis äärmiselt kirju pilt, mis infoühiskonda siirdumisega vajab hädasti ühtlustamist. Selleks vajalike teoreetiliste aluste väljatöötamisele ja läbimõtlemisele ongi töö pühendatud. Nagu autor sissejuhatuses kenasti ütleb, on muuseumid infoühiskonna olulised tegijad, meeldib see neile või mitte.

Töö kolm peatükki on pühendatud vastavalt minevikule, olevikule ja tulevikule. Esimeses antakse ülevaade varem kasutatud dokumenteerimisviisidest, teises praegu veel kasutatavast Kultuuriväärtuste infosüsteemist (KVIS) ja kolmandas sellest, kuidas KVISi kogemusi arvestades tulevases Eesti muuseumide infosüsteemis (MuIS) seni tehtud vigu parandada.

Töö tugevaim külg on kahtlemata see, et autor on ise olnud tegev nii KVISi rakendamise kui MuISi väljatöötamise juures. Sellisele vaatenurgale ei jää märkamata ka need puudused, mida kõrvaltvaataja ehk ei pruugi näha. Ajalooline ülevaade museaalide dokumenteerimisest läbi 200 aasta, mis haarab nii teooria (seadusandlus) kui praktika (muuseumides tegelikult rakendatud dokumenteerimine) on Eestis esmakordne. On analüüsitud KVISi häid ja halbu külgi ning esitatud ettepanekuid, kuidas neid MuISis parandada. Üldse peab seda magistritööd lugedes hämmastusega tõdema, et kuigi Eesti peab end infoühiskonna lipulaevaks, on meil tegelikult nii mõneski valdkonnas infoühiskonna toimimise teoreetilistele alustele seni väga vähe tähelepanu pööratud. Näib, et me oleme purjetanud julgelt merele nagu Magalhães, teadmata, kas kukume üle ääre alla või jõuame koju tagasi.

Tööd läbivalt ühendav mõiste on museaal, muuseumis olev objekt, mis on vastuvõtuaktiga muuseumikogusse vastu võetud, sealhulgas on arvestatud ka digitaalsete objektidega (lk 8) ning jäetud välja abikogu ja deposiidid. Eri muuseumides koostatud andmebaaside ühendamise korral – mis on ju MuISi eesmärk – saabki museaal olla arvel ainult ühes kohas. Abikogu on aga väga ujuv mõiste, millel eri muuseumides võib olla äärmiselt erinev sisu.

Põhimõtteliselt on kõik ju väga lihtne: I tasandil esitatakse esialgne info ja toimub objekti olemuslik klassifitseerimine (lk 68) – sellele vastab vanast ajast tuttav esialgne arvelevõtmine. II tasandil moodustatakse kontrollitud allikatel põhinev andmekogum. See vastab teaduslikule inventeerimisele. MuISis peaksid sellel tasemel tekkima kataloogikirjed ja museaal liidetakse muuseumi sisulisse konteksti (lk 69). III tasand – mingi esemetüübi spetsiifiline kirjeldamine – jääb mõne teise andmebaasi jaoks. MuIS loob selleks omasõnastike lisamise näol võimaluse.

Kontrollitud terminoloogia kehtestamist on paljud muuseumitöötajad pidanud vaieldavaks. Kuid on aeg aru saada, et alternatiivi tegelikult ei ole. Matemaatikud suutsid juba Pythagorase ajal kokku leppida mõnede märkide kasutamises ja tänapäeva maailmas tähistavad matemaatilised

Vt ka Jeeser, Kaie 2009. Eesti muuseumide infosüsteem. – *Muuseum* 2 (26), 17–22.

märgid kõikjal sama nähtust või tegevust. Ainult tänu sellele on võimalikud kõik arvutustehnikal rajanevad hüved, nagu veeb või satelliittelevisioon. Humanitaarvaldkond on kahtlemata võimalusterikkam ja sedavõrd keerulisem on selle kirjeldamine üheselt mõistetavate märkide (märksõnade) abil, kuid infoühiskonnaga toime tulemiseks lihtsalt on vaja vähemalt teatud asjades kokku leppida. Klassifitseerimist ei saa jätta süsteemile, seda peab tegema inimene (lk 73). Tegelikkuses valmistab andmete õige struktureerimine paljudele muuseumitöötajatele tõsist peavalu, sellest ka vastuväited. Infoühiskonna edenedes hakkab ilmselt üha vajalikumaks muutuma mingite üldiste struktureerimis- ja jaotusreeglite kohustuslik õpetamine juba üldhariduse raames. Põlvkonnad, kes seda õpet seni veel saanud ei ole, peavad aga vajalikud oskused omandama töö käigus.

KVISi arengute analüüsi juures on tõstatatud teinegi tõsine probleem – andmebaas peab toetama seadusandlust ja vastupidi. Siin on peidus komistuskivi ka MuISi jaoks. Isegi siis, kui infosüsteem on täielikult kooskõlas muuseumiseaduse ja teiste juhenditega, on Eesti muuseumid tegelikult ametkondlikult erinevalt jaotunud ja elavad seetõttu ka erinevate seaduslike regulatsioonide mõjuväljas. MuISi hakkavad kasutama ilmselt kultuuriministeeriumile alluvad muuseumid, teised muuseumid võivad seda teha, aga võivad ka mitte. Nii on Tartu Ülikoolil hulk suuremaid ja väiksemaid muuseume, kes kirjeldavad oma vara igaüks isemoodi. Näiteks inventeerib ülikooli ajaloo muuseum raamatuid ESTERisse, fotosid d-SPACE'i ja koostab vastuvõtuakte KVISis. Botaanikutel on oma andmebaas(id), geoloogidel omad (haarab kogud Tartus ja Tallinnas), mükoloogidel omad jne. Ülikoolil on ka entusiastide ühemehemuuseume nagu arvutimuuseum või materjalimuuseum, mis ei allu üldse mingitele kirjeldamise ega arvelevõtu reeglitele, kuigi tavaliselt neil mingid nimekirjad siiski on – täpselt nagu 19. sajandil. Head lahendust seni polegi.

Omaette probleem on muuseumide arhiivkogud, mille kirjeldamiseks sobiks nii mõnelgi juhul kahtlemata rohkem AIS. Eesti Arhitektuurimuuseum ongi oma käsikirjakogude osas seda teed läinud. Idee poolest peaks saama ju kunagi teostada päringuid nii muuseumist, arhiivist kui raamatukogust ühtedel alustel, kuid seni pole kuigi tõsiselt tegeldud kasvõi märksõnastike võrdlemisega.

Üleminek infoühiskonda sunnib erinevate elualade esindajaid mõtlema, kuidas oma tegevused infomaailma paigutada. Edasi lükata seda enam ei saa, me kas ujume või upume. Eesti muuseumide jaoks on Kaie Jeeser oma magistritööga ära teinud suure ja vajaliku töö, millega saab tutvuda aadressil http://hdl.handle.net/10062/14694.

AVATUD MUUSEUM – ARENDAV JA ÕPETAV KESKKOND TÄISKASVANUTELE

Kolmeaastane projekt käivitati eesmärgiga arendada muuseume enam huvitavateks õppimiskohtadeks täiskasvanute jaoks. Projekti koordinaator on Soome Muuseumiliit koos partneritega: Pori Kunstimuuseumi, Soome Töölismuuseumi Werstase, Tehnoloogiate muuseumi ja Helsingi Ülikooli CICERO Õppimise võrgustikuga. Projekti raames analüüsitakse erinevatest vaatenurkadest muuseumide ekspositsioone kui õppekeskkondi teiste omataoliste hulgas. Projekti tulemustest on avaldatud raamat „Õppimise sillad", mida on võimalik lugeda internetis aadressil http://helda.helsinki.fi//handle/10138/15628. Kogemustest ja tulemustest antakse teada kolme seminari jooksul, millest esimene leiab aset 23. novembril 2010 Helsingis.

Soome Arhitektuurimuuseumi näitus „Soome arhitektuur 0809" on avatud Eesti Arhitektuurimuuseumis 20. novembrist kuni 19. detsembrini 2010.

Soome Teatrimuuseumi uus püsiekspositsioon „Kulisside taga" avatakse publikule 8. oktoobril 2010.

Kotkas on avatud **Soome Korvpallimuuseumi** ekspositsioon, mis tutvustab soome korvpallikultuuri ajalugu 1930. aastatest tänaseni.

Kuni 10. oktoobrini on **Tammisaare muuseumikeskuses** avatud näitus aedade ajaloost.

Joensuu Kunstimuuseum koostöös Soome Kivikeskusega esitleb 17. juunist kuni 30. septembrini näitust „Kliima soojenemine – kliimamuutused visuaalses kunstis". Näitusel on eksponeeritud 30 soome kaasaegse kunsti keskset autorit, kes on käsitlenud oma loomingus ökoloogilisi probleeme.

Rauma Kunstimuuseumis toimub 12. juunist kuni 19. septembrini 2010 „Rauma Biennale Balticum 2010 Mitämeri!". Läänemere piirkonna kaasaegset kunsti käsitleval näitusel on Eesti autoritest esindatud Jaanus Samma ja Jaan Toomik.

MILLISEID ISIKU-MUUSEUME VAJAME?

— MARJU REISMAA —
KULTUURIMINISTEERIUMI MUUSEUMINÕUNIK

Marju Reismaa

Eestis puudub isikumuuseumide loomise regulatsioon. Ei ole nimekirja inimestest, kelle nimelisi muuseume lehekülje algusest järjest allapoole liikudes looma hakata. Aga kas peaks olema? Kuna kultuuriministeerium ega muuseuminõukogu ei ole selles küsimuses ametlikku seisukohta veel kujundanud, siis väljendab alljärgnev artikkel minu isiklikke vaateid.

MIKS JUST MUUSEUM?

Isikumuuseume peetakse tihtipeale lugupidamisavalduseks, n-ö mälestusmärgiks. Aga kas see peab olema just nimelt muuseum, mille kaudu me inimeste tööd ja tegemisi auväärselt jäädvustada saaksime? Miks mitte arhiiv, teaduskeskus, infokeskus, ausammas, mälestustahvel, tänavanimi, monograafia, veebileht jne?

Üheks delikaatseks aspektiks, millega tuleb meie hulgast hiljuti lahkunud suurkujude puhul arvestada, on lähisugulased. Kas ja kui palju on nemad huvitatud, et nende lähedase elu n-ö musealiseeritakse ja avalikkuse ette tuuakse? Kui nad on nõus seda tegema osaliselt (näiteks kunstniku puhul vaid tema teoseid eksponeerima, kuid mitte välja andma tema isiklikke asju või kirjavahetust-märkmeid-visandeid), siis tekib jällegi küsimus – kas see peab olema eraldiseisev muuseum? Miks mitte osa mõne juba olemasoleva muuseumi kogudest?

Ma tahan öelda seda, et „jäädvustamiseks“ ei ole tegelikult vaja muuseumi. Isikumuuseum peaks sündima vaid siis, kui see võtab endale eesmärgiks olla midagi enamat kui pilte näitav galerii, kirjaniku teoseid riiulil hoidev raamatukogu või vana mööbli ladu.

ISIKUMUUSEUMIDE POPULAARSUSE PÕHJUSED

Üldiselt on levinud arvamus, et isikumuuseumid on külastajate hulgas populaarsed. Mitmed tõepoolest on, kuid samas leidub Eestis ka unustusehõlma langenuid (nt Mart Saare majamuuseum, mis küll loodetavasti lähiajal tuhast tõuseb) ning lausa suletud isikumuuseume (nt Kristjan Raua majamuuseum).

Püüan kirjeldada, millest minu hinnangul isikumuuseumi populaarsus sõltub. Kõigepealt mängib üsna suurt rolli, kuivõrd tuntud ja teatud see isik ühiskonnas oli/on. Teiseks oluliseks teguriks, mis seostub otseselt tuntusega, on see, kas tema loomingul (või muul tegevusel) on tähendus ka tänapäeva inimese jaoks – st kas tema teoseid loetakse, lavastatakse teatris või esitatakse kontsertidel, kas tema kunstiteosed on oksjonitel hinnas või kas näiteks tema mõtteid tsiteeritakse kõnedes. Kolmas faktor, mida ei tasuks sugugi alahinnata, on selle isiku isiksus ning elukäik – mida vastuolulisem ja salapärasem, seda ligitõmbavamalt publikule mõjub. Viimasena, kuid mitte vähemtähtsamana, nimetaksin muuseumi füüsilist keskkonda (atmosfäär ongi tihtipeale just kõige suurem väärtus isikumuuseumidel, mis asuvad paigas, kus antud isik elas ja/või töötas) ning pakutavaid näitusi, programme ja muid publikule suunatud teenuseid.

Kui üks nimetatud teguritest on nõrk, siis see isikumuuseum „ei tööta“. Kui aga kõik eeltingimused on täidetud, siis on muuseumil suur potentsiaal külastajat kõnetada. Kõnetada on aga vaja, sest külastajateta muuseum on elutu kogum asju.

KÜLASTAJATE MOTIIVID

Minu viimase aja meeldejäävaim isikumuuseumi külastus oli Winston Churchilli muuseumis Londonis (Euroopa Nõukogu auhinna võitja 2006. aastal). Võib öelda, et sattusin sinna poolkogemata ning ilma mingite ootusteta. Seal veedetud tunnid näitasid aga selgelt, et oskuslikult ülesehitatud ekspositsioon võib ära võluda ka kõige teemakaugema juhusliku külastaja.

Isikumuuseum nagu iga teinegi muuseum peab olema külastajasõbralik. Minu jaoks tähendab külastajasõbralik muuseum eelkõige seda, et erinevatel inimestel on seal huvitav ja hea olla. Inimesed külastavad ju muuseume väga erinevatel põhjustel ning ma ei leia, et kellelgi oleks õigus öelda, et üks põhjus on parem või õigem kui mõni teine.

Külastajauuringutele ning kunsti turundusele spetsialiseerunud Manchesteri firma Morris Hargreaves McIntyre korraldas 2000. aastate alguses uuringu muuseumikülastajate motiividest.[1] Tulemuseks oli vajaduste püramiid, milles külastajad jagunesid järgmiselt: 1) sotsiaalselt motiveeritud külastajad – 49% (otsivad meelelahutust, suhtlusvõimalust, tahavad midagi näha ja teha, tunda ennast osana millestki); 2) intellektuaalselt motiveeritud külastajad – 35% (akadeemiline või erialane huvi, hobid, enesearendus, laste arendamine); 3) emotsionaalselt motiveeritud külastajad – 13% (märksõnadeks esteetiline nauding, mineviku kogemine, nostalgia, kultuuriline identiteet, imetlus, aukartus, isiklik seos/kogemus) ning 4) vaimselt motiveeritud külastajad – 3% (märksõnadeks loovus, mõtisklus, põgenemine igapäevaelust). Mida kõrgemale külastaja selles püramiidis liikus, seda rahuldustpakkuvam muuseumikülastus tema jaoks oli. Vahemärkusena olgu öeldud, et kunstigaleriide puhul oli vaimselt motiveeritud külastajate osakaal 18% (suures osas sotsiaalselt motiveeritud külastajagrupi arvelt).

Seega ei tohiks muuseum välja valida ühtekahte külastusmotiivi ning keskenduda vaid neile. Muuseumid peavad vastama oma eripalgelise publiku erinevatele, kuid samas arenevatele vajadustele ega tohiks ära põlata külastajat, kes satub isikumuuseumisse vaid inimlikust uudishimust ning soovib teada, milline oli üks või teine looja või muu suurmees inimesena. Võimalik, et selle külastuse käigus satub ta meelelahutuse astmelt ka mõnele muule tasandile.

IGA ISIKUMUUSEUM VAJAB INDIVIDUAALSET LÄHENEMIST

Meil on Eestis olnud ja on praegugi väga palju loovisikuid, riigitegelasi ja teadlasi, kes vääriksid oma isikumuuseumi. Kuid minu meelest ei ole küsimus selles, kas nad väärivad seda või mitte, vaid kas on täidetud eeltingimused eduka muuseumi sünniks ning kas loodava muuseumiga sünniks uus kvaliteet. Iga isik on ainulaadne, temaga seotud materjalid on ainulaadsed – seega tuleks igale juhtumile eraldi otsa vaadata ning otsustada, mis on parim lahendus.

Maailm ei muutu automaatselt paremaks paigaks pelgast faktist, et luuaks üks uus (isiku)muuseum. Ma ei leia, et muuseum on väärtuslik ainuüksi sellepärast, et ta on muuseum. Muuseumi väärtus sõltub sellest, kuivõrd ta suudab inimestele midagi pakkuda ning panustada nii ka ühiskonna arengusse.

Kui laenata turundusnõuandeid ärimaailmast – „Ära paku mulle riideid. Paku mulle atraktiivset väljanägemist. Ära paku mulle jalanõusid. Paku mulle mugavust ja kõndimise rõõmu“[2] –, siis muuseumimaailma ülletooduna võiks see kõlada nii: „Ära paku mulle säilikut nr aj-123, mis kuulus isikule X. Paku mulle ideid, emotsioone, atmosfääri, meeldivat ajaviidet ning kasu saadud teadmistest.“

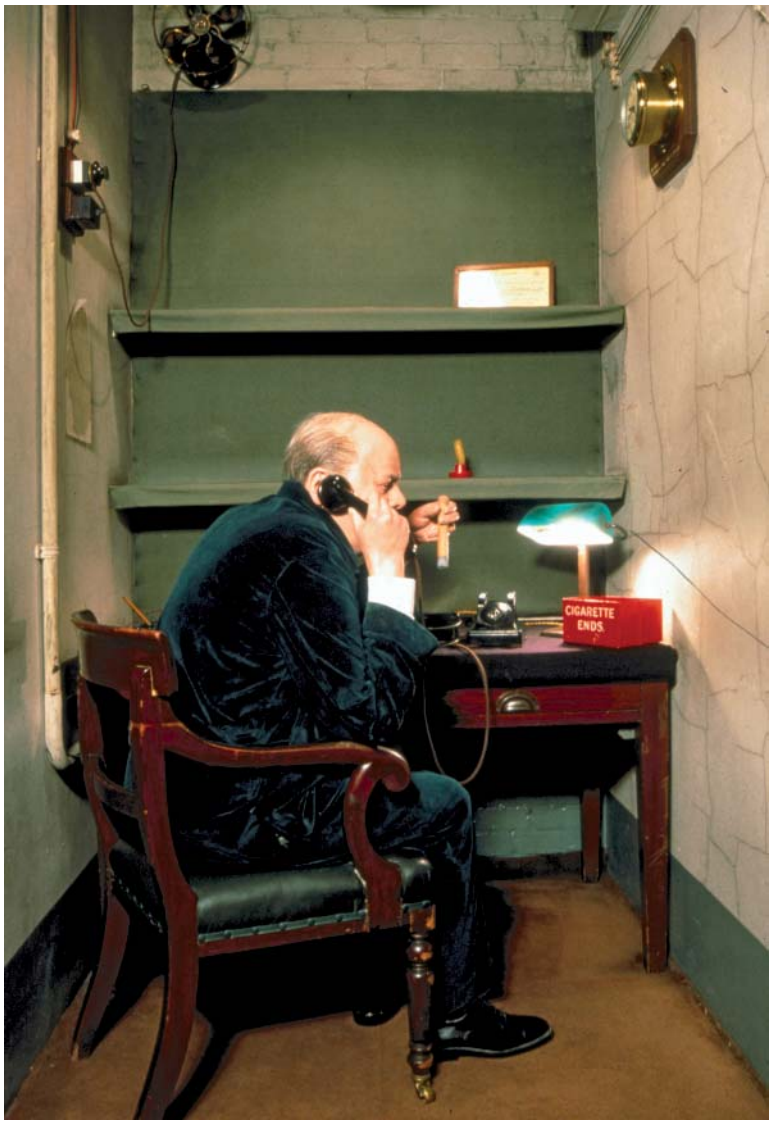

Winston Churchilli muuseum Londonis

1 *Never Mind The Width, Feel The Quality.* Researched by Morris Hargreaves McIntyre. Museums and Heritage Show. May 2005. http://www.lateralthinkers.com/Resources/MHM_PDFs/museums_and_heritage.pdf (kasutatud aprillis 2010).

2 Maripuu, Indrek. *Ärimudeli uuendamine.* http://www.slideshare.net/arendussahtel/rimudeli-uuendamine (kasutatud aprillis 2010).

A. H. TAMMSAARE VARGAMÄE MUUSEUM 2009. AASTAL

UUE EKSPOSITSIOONI SAAMISE LUGU

— AUNE SUVE —
A. H. TAMMSAARE MUUSEUMI VARGAMÄEL JUHATAJA

Siin mägi, seal mägi, kaugemal kolmas, pahemat kätte neljas, paremat viies ja nende taga kuues, seitsmes ning veel rohkemgi. Mägedel põllud ja hooned, mägede ümber, nende vahel aina soo, tükati raba, kaetud kidura võserikuga.

Nii kirjeldas Krõõt romaani „Tõde ja õigus“ esimesel lehel Vargamäed.

Nendest aegadest on palju mööda läinud, kui soos olid karjamaad ja seal loomi karjatati. Nüüd on ümber Tammsaare väljamäe mets ja naabrite soosaar jääb nägemata. Elu veereb omasoodu ja nii muutuvad talud ning vahetuvad inimesed. Veidi rohkem kui 50 aastat tagasi sai sellest unistuste talust muuseum.

1958. aastal rajati kirjanik A. H. Tammsaare pärandi säilitamiseks ja uurimiseks tema sünnitalusse muuseum. Sellel ajal seisid Tammsaare-Põhja talu õuel 1934. aastal valminud elumaja ja 1880ndatel ehitatud ait ning kelder, teised hooned olid hävinenud. Kirjaniku 100. sünniaastapäeva eel asuti taastama vana talu nii, nagu see oli olnud Anton Hanseni lapsepõlves. Muuseumi külastajad käisid ja otsisid seda kohta, kus Andres, Krõõt, Mari, Juss ja paljud teised romaani tegelased oma tõde ja õigust taga ajasid. 1977. aasta jõuludeks olid hooned valmis ning järgmisel aastal külastas muuseumi ühtekokku 33 000 inimest. Muuseumi ekspositsioon on sellest ajast justkui jagunenud kaheks: etnograafiline ekspositsioon, mis oma olemuselt on muutumatu, kujutab 19. sajandi elu ja olustikku, teine osa tutvustab aga kirjaniku elu ja loomingut.

Üks uhkemaid ja ülevaatlikumaid ning oma aega sobivamaid väljapanekuid avati 1977. aastal kirjaniku 100. sünniaastapäevaks. Selle koostas Eerik Teder. 1995. aastal valmis tolleaegsel muuseumi juhatajal Juhan Sihveril uus ekspositsioon, mis oli omakorda ajaga kooskõlas. 2005. aastal alustati elumaja restaureerimistöödega ning näitus võeti maha kavatsusega, et sellist stendide süsteemi enam majja ei tule. Kuid kahjuks puudusid tollal vahendid teistsuguse ekspositsiooni loomiseks.

2008. aastal avanes võimalus kasutada Euroopa Liidu struktuurifondide raha. Kõigepealt koostasime Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse „Piirkonna arengu kavandamise“ programmi projekti „A. H. Tammsaare muuseumi ekspositsiooni projekteerimine“, mille raames valmisid:

1) kirjaniku elu ja loomingut tutvustava ekspositsiooni tekstide sünopsised, mille koostasid kirjandusteadlane Toomas Haug ja A. H. Tammsaare Tallinna muuseumi direktriss Maarja Vaino;

2) ekspositsiooni kujundusprojekt, mille tegid disainibüroo Laika, Belka & Strelka kujundajad Krista Lepland ja Malle Jürgenson;

3) maastiku muinsuskaitse eritingimused koostöös firmaga Artes Tarres, mille abil planeeriti muuseumi territooriumile karjalaste mänguväljak ja karjapoiste turnimisala.

2008. aasta sügisel alustasime rahataotluse kirjutamist EASi „Piirkonna konkurentsivõime tugevdamise“ programmi. Meie suurprojekti nimeks sai „A. H. Tammsaare muuseum Vargamäel atraktiivseks kultuuri- ja külastuskeskuseks!“. Tegime otsuse, et projekti koostamine ja teostamine jääb meie endi peale, abijõudusid me ei palka. Küll aga olid projekti koostamisel suureks abiks ja nõuandjateks Järvamaa Arenduskeskusest Saima Piisner ja Katrin Puusepp, kes aitasid valmis saada ka projekti teostavustasuvusanalüüsi. Üks raskemaid ettevõtmisi oli koostada erinevatele töödele lähteülesandeid ja koguda võrreldavaid hinnapakkumisi. Ühtekokku tegime 87 hinnapäringut ning meil kujunes välja 24 koostööpartnerit, kellega koos jäime novembrikuus ootama, kas meie projekt saab heakskiidu ja rahataotlus rahuldatud.

Vastuse taotlusele saime 19. märtsil 2009. Juba järgmisel päeval alustati laudahoones töödega, et vanast karjatallist, kus isegi 25 aastat vana sõnnik veel sees oli, saada õppekeskus muuseumi programmilise tegevuse arendamiseks. Juuni algul sulgesime töödeks elumaja.

Projekti tähtsamad punktid olid:

Kirjaniku elu ja loomingut tutvustava ekspositsiooni tööd

August Hanseni poolt 1934. aastal ehitatud ellumajja valmis kirjaniku elu ja loomingut tutvustav ekspositsioon „Vargamäelt igavikku ja tagasi“.

Tööd tehti Laika, Belka & Strelka projekti järgi: paigaldati uued valgussüsteemid, erinevad multimeedialahendused (filme ja intervjuusid näitavad LCD ekraanid, kuuldemänge edastavad heliseadmed), trükiti ja paigaldati infostendid, valmisid pildialbumid ja seinapildid koos raamidega, telliti uus mööbel (pingid ja vitriinid), kunstnikul valmisid istumiskivid, soetati ja restaureeriti vana mööbel, telliti uued vaibad ning kardinad. Valmis ka makett, mis asub täna laudahoones.

Ekspositsioon räägib oma lugu läbi elumaja seitse ruumi. Need on jagunenud erinevateks teemadeks: verandal tutvustatakse elumaja valmimist; esikus kirjaniku elu kronoloogiat; elutoas antakse fotode abil edasi lugu Hansenite perest ja Tammsaare-Põhja talust; romaani „Tõde ja õigus“ ruumis räägitakse kõigest teosega seonduvast; Tammsaare loodu teatris ja kinos – esitletakse Tammsaare loomingu põhjal tehtud filme ja teatrilavastusi; loomingu toas on võimalik kuulata kuuldemänge, intervjuusid, ülevaate saab kirjaniku kõigist teistest teostest; Tammsaare toas asub kirjaniku vahakuju, tutvustatakse muuseumi ajalugu.

Aune Suve

Aune Suve Hansenite talu elutoas

FOTOD: A. H. Tammsaare Muuseumi Vargamäel fotokogu

Kirjaniku sünnitalu tutvustava ekspositsiooni täiendamine viitade ja infotahvlitega

Valminud ja paigaldatud on kirjaniku sünnitalu tutvustavat etnograafilist ekspositsiooni täiendavad 13 infotahvlit, mis annavad ülevaate esemetest ning hoonete ja ruumide funktsioonidest, lisaks muuseumi territooriumil orienteerumiseks kolm viidapuud ja 11 viita. Kolmelt stendilt saab informatsiooni muuseumis ja ümbruskonnas nähtava kohta.

Tammsaare-Põhja talu maadele tegevusväljade rajamine

Kirjanduslik turnimisala „Karjapoiste kombel üle kraavide" Järvamaa Kultuurihiies on mõeldud kõigile vanusegruppidele – väiksematele läbimiseks koos vanemate ja õpetajatega ning suurematele iseseisvalt. See koosneb 13 tegevuselemendist-takistusest, mille juurde tulevad lood Tammsaare loomingust.

Laudahoone eelaedikusse on rajatud „Karjalaste mänguväljak" puust valmistatud lamba-, sea- ja lehmakarjaga, lisaks kaks hobust – suurendused karjalaste isemeisterdatud lihtsatest loomadest. Idee on pärit Tartu Mänguasjamuuseumist.

Õppekeskuse rajamine laudahoonesse

Kasutult seisvast laudahoonest on saanud vastavalt restaureerimisprojektile ja muinsuskaitse kooskõlastusele erinevate võimalustega õppekeskus – kolm avaliku kasutusega ruumi (õppeklass, saal, näituseruum, kokku 150 m^2). Multimeediaseadmetega varustatud õppekeskuses korraldatakse programme noorgiididele, õpilaste gruppidele, õpetajatele ja kõigile teistele huvilistele.

Samuti kaasajastati projekti korras rehetare elektrisüsteemid, hoonetesse paigaldati turva- ja valvesüsteemid, tööde käigus teostati omaniku- ja muinsuskaitse ehituslik järelevalve, ümber elumaja kuni laudahooneni rajati keskkonda sobivast paekivist jalgrada. Veel trükiti muuseumit ja uut ekspositsiooni tutvustavad trükised inglise, vene ning soome keeles.

Uus ekspositsioon ja laudahoone avati 4. septembril 2009. Samal kuul taas tööle võetud programmijuhi ülesandeks on panna kõik valminu elama – tuua erinevate programmide kaudu kohale palju erinevaid sihtgruppe.

Muuseum ootab külastajaid meie pakutavaid programme oma silmaga kaema ja ise läbi tegema.

JÄRELMULJEID JALUTUSKÄIGULT KULTUURILOOLISE VIKERKAARE ALL

— JÜRI HAIN —

Enam kui nelja kuu vältel (7.11.2009–21.3.2010) oli Adamson-Ericu muuseumis võimalik näha Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse kunstikogu tutvustavat valikut.

Kõnesoleva näituse sisuliseks algusaktsendiks oli Ants Laikmaa Marie Underi portree: vanim kunstnik väljapanekus (snd 1866), vanim teos ekspositsioonis (1904), üks neist paarist sellel näitusel olevast teosest, mida kõhklematult eesti portreekunsti klassikaks võib arvata. Samas on meenutamisväärne, et kõnesoleva kunstitöö ümber koonduv mõtteline probleemidering on taoline, mille mõned avaldused tulevad ilmsiks rea eksponaatide puhul sellel näitusel. Maal, mida „Eesti kunsti ajalugu“ (1977) tunneb kui „Luuletaja Marie Underi portreed“, kujutab luuletajat ainult juhul, kui me ühe luuletuse avaldanut juba luuletajaks peame: just niipalju oli Marie avaldanud ja sedagi pseudonüümi Mutti varjus. Ja viimase nime all oli ka portree varem tuttav. Ning signeerinud on kunstnik teose kui A. Laipman, tema kodanikunimi töö loomisajal oli Hans Laipman. Kujutatud isiku kodanikunimi portreteerimise ajal oli aga Marie Hacker (kuni 1924. aastani, sealtpeale Adson). Nendele, kes korrakski mõnele taolisele seigale mõtlesid, aimus võimalus näha enamikku eksponaate omas ajas ja sellistes seostes, millele ka teoste nimetused vahel otseselt ei viita. Asjaolu, mis põrmugi ei vähendanud võimalust vaatajal suhestuda kunstitöödega kogu oma tänase tarkuse kaudu, aimates näiteks Mutti elurõõmsas näos eestikeelse luuleande peatse õitsele puhkemise märke. Laikmaa teine töö näitusel, loomisajalt samuti väljapaneku vanemaid (1907), kujutab Friedebert Tuglast. Nii meie tänase määratluse ja kõigi trükiallikate järgi. Portreteerija tundis siis vaid kirjanikku Mihkelsoni, esimese Tuglase raamatu ilmumiseni jäi veel kuus aastat. Ja ega Laipman näinud 1907. aasta maikuus tema Falcki pargis asuvasse majja varjule tulnud noormehes mitte niivõrd

Jüri Hain

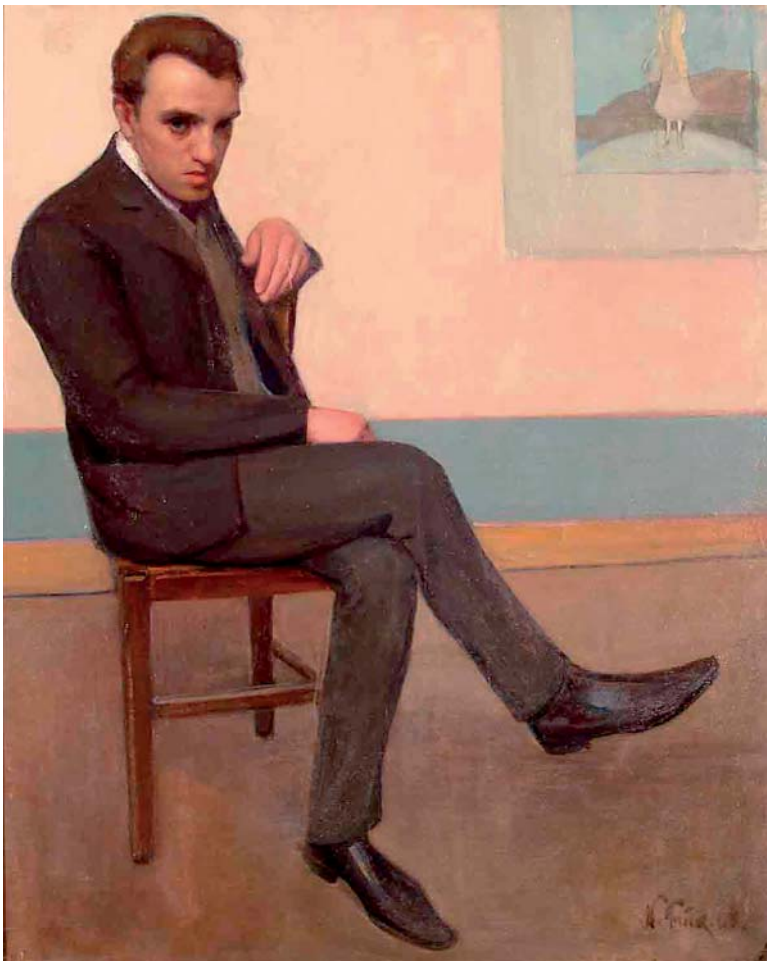

Ants Laikmaa „Mutti". Pastell. 1904

Nikolai Triik „Konrad Mägi". Õli. 1908

kirjanikku, kuivõrd kihutuskõnelejat ja äsjast poliitvangi ning hetkel pagulast, kes salamisi korraks kodumaile põiganud. Ärev oli see aeg ka kunstniku jaoks, ta vangistati vähem kui nädal pärast seda lühidat portreteerimisseanssi. Neid asjaolusid teades tõuseb see tagasihoidlik etüüd meie tarvis ajastumärgiliseks teoseks.

Meie rahvuskunsti kontekstis oli kõige olulisemaks portreeks näitusel Nikolai Triigi „Konrad Mägi" (1908). Teose loomispaigaks on Pariis, mis on ühtlasi meeldetuletus, et suur osa nimetamisväärsest eesti kunstist on sündinud välismaal ja seda mitte ainult 20. sajandi alguses. Ekspositsioon pakkus kireva rea sellekohaseid näiteid nii sajandi esikümnest (Ahvenamaa – Mägi, Tuglas, Aleksander Tassa; Pariis – Mägi, Tassa, Anton Starkopf; München – Ado Vabbe) kui ka 1920.–1930. aastatest (Pariis – Vabbe, Eduard Wiiralt, Andrus Johani). Kõige otsesemalt ja põhjalikumalt näitusel avatud võõramaa kajastused on aga loodud kodutanumal ning Tuglase tellimusel, tema reisikirja „Teekond Hispaania" tarvis. Teose esitrükk ilmus 1918. aastal Mäe illustratsioonidega, mille originaalid Tuglas hoolikalt säilitas, pidades aga vajalikuks järgmise trüki tarvis tellida teiselt autorilt uue piltkaunistuse. Samas äratas Mäe töö heakskiitvat tähelepanu ja arvati peatselt meie raamatukunsti põhivarasse kuuluvaks. Tuglas nägi aga perspektiivika Hispaania-raamatu uustrüki illustreerijana August Roosilehte, kellega 1920. aastal sõlmis leppe, andes talle lähtekohaks üldjoontes sama fotomaterjali, mida oli kasutanud Mägi. Uute illustratsioonide tegemine kestis läbi kolme aasta, jäi meile teadmata põhjustel lõpetamata ja kunstnik andis kirjanikule üle valminud tööd ning tagastas fotod. Võrreldes näitusel sama alusmaterjali põhjal tehtud Mäe ja Roosilehe Hispaania-motiive, ei peaks jääma kahtlust esimesena nimetatu huviäratavamas, loovamas käsitluses.

Mäelt oli ekspositsioonis ka valik 1906. aastal Ahvenamaal tehtud visanditest-stilisatsioonidest, millest osa leidis kasutamist kaks aastat hiljem ilmunud Tuglase novellikogu „Kahekesi" päisvinjettidena. Tänaseks on varasemast veelgi selgem, et nende miniatuursete kunstitööde näol on üheaegselt tegemist nii tüüpiliste juugendlike loodusestilisatsioonide kui ka kunstniku taotluste isikupärase ja loomisajal eesti kunstipildis esiletõusva avaldusega.

Päris isepärase kõrvutuse ühe luuletaja pea samaaegsest erisuunalistest eneseväljendustest ning kahe tippkunstniku seostumisest nendega andis Underi luulekogude „Hääl varjust" (1927) ja „Rõõm ühest ilusast päevast" (1928) illustratsioonide võrdlus. Esimese kogu juhttoon on nukker, muserdav, peamisteks märksõnadeks tõusevad mure, ahastus ja surm. Triigi illustratsioonid on vastavalt sünged ja ekspressiivsed. „Rõõmu ..." illustreerija oli Wiiralt, kelle töö

valmis Pariisis üsna soovidajätvas majanduslikus olukorras. Ometi, päris vastavuses luulekogu optimistlikule tundetoonile, kirjutas ta rahamuredest hoolimata kirjanikule vastuseks pärimisele võimaliku honorari kohta niiviisi: „Tehke nii, et see Teile üle jõu ei käi. Äärmisel juhtumisel võiks honorari alandada kuni 50% sellest, mis mulle harilikult makstakse.“ Selle luuleraamatu kujundus, mis jäi Wiiralti viimaseks tipptööks eesti kirjanduse kaunistamisel, paistab silma tekstile vastava elujaatava üldhoiaku poolest ja seda vaatamata rõhutatult grotesksele kujundlikkusele. Grotesk iseloomustab ka Triigi illustratsioone, kuid mõjult on kunstnike groteskikasutus vastandmärgiline: Wiiraltil mänguline, lõbus, Triigil jõhker, vägivaldne. Poetess on mõlemas kogus veenev, veenvad on oma sobivuselt tekstiga ka mõlema luuleraamatu illustratsioonid. Mida arvas Under ise, kas ta hindas enam Triigi või Wiiralti tööd, selle kohta otsesed andmed puuduvad. Kaudseid järeldusi võiks ehk teha nende teoste originaalide jõudmisest tänase vaatajani. Nimelt oli Underil-Adsonil pagendusse minnes võimalus kaasa võtta üsna vähe isiklikku vara, seejuures olid nad minnes lootusrikkal arvamisel, et lahusolek kodumaast kujuneb suhteliselt lühiajaliseks. Ometi võtsid nad kaasa just Wiiralti illustratsioonid, absoluutne enamik kunstivara, nii Triigi tööd kui ka Laikmaa maalitud portree jäid koju, kus peagi nende heaks hooldajaks sai Tuglas. Wiiralti illustratsioonid jõudsid aga oma põliskoju tagasi 1994. aastal.

Arvuliselt olid näitusel ülekaalus küll illustratsioonid, mille kaudu nihutati väljapaneku ajalised piirid üsna laiaks – viimastena valminud teosteks olid Vive Tolli söövitustehnikas vahetiitlid Tuglase miniatuuride kogumikule „Muutlik vikerkaar“ (1968), kuid see paljusus ei tähendanud kaugeltki vabakunsti varjujäämist. Paarist tipp-portreest oli eelpool juttu, kuid seda žanrit esindasid huvipakkuvalt ka Mägi, Voldemar Kangro-Pool ja Endel Kõks. Rida suurepäraseid tušijoonistusi oli Ado Vabbelt, neist varaseim aastast 1912, mil tema loomingut kodumaal veel ei tuntud. Aleksander Mülberilt eksponeeriti kümmekond teost, millest hinnatavaimad 1920. aastal valminud tušijoonistused, mis on jäänud selle andeka mehe kunstiliseks lõppsõnaks meie jaoks – järgmisel aastal läks ta Pariisi ning kümme viimast eluaastat tegutses seal. Kusjuures tema selleaegne looming on jäänud tundmatuks. Huvitav oli taaskohtumine Hando Mugasto varase vabagraafikaga, esmakordselt tema 1924.–1925. aasta linoollõigete ja 1927. aasta ofortidega tutvujaile võis olla üllatav nende estampide erinevus kunstniku hästituntud ning palju reprodutseeritud 1930. aastate põhiloomingust.

Kogu tutvustus ei piirdunud eesti kunstiga. Väliskunstnikke oli küll ainult kaks, kuid see-eest rahvusvaheliselt tuntud mehed. Ekspressionismi klassiku Oskar Kokoschka (1886–1980) teose idee andis talle USA-s elanud luuletaja, kunstnik ja kirjandusteadlane Ivar Ivask, kes tutvustas austria kunstikuulsusele Underi loomingut. Sellest ergutusest sündis tušijoonistus, mida kasutati palgelehena Underi „Kogutud luuletuste“ (1958) kolmesajas nummerdatud eksemplaris. Under ja Kokoschka ei kohtunud isiklikult kunagi, nendevaheline vaimne side materialiseerus aga üheks eriliseks teoseks maailmakuulsa kunstniku loomingus. Teiseks väliskunstnikuks oli samuti ekspressionist, sakslane Magnus Zeller (1888–1972), kelle litograafiatehnikas teostatud „Matus“ on loodud Kaunases 1918. aastal. Seal asus okupatsioonivägede propagandaosakonna peakorter, mille koosseisu mobiliseeritud kunstnik kuulus. Zeller liikus ringi üsna laialt, külastades ka Tartut ja Tallinna ning kohtudes neis paigus kohalike kunstnike (ka Vabbega) ja kirjanikega (ka Tuglasega). Nende kontaktide pinnal tekkis hiljem püsivam side siinse kultuuriruumiga – aastail 1923–1924 töötas ta Tartus kunstikooli Pallas graafikaõppejõuna.

Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse kunstikogust oli näituseks põimitud silmarõõmustav ja probleemiderikas, rohkelt kultuuriloolisi allusioone pakkuv valik.

Eduard Wiiralti illustratsioon Marie Underi luulekogule „Rõõm ühest ilusast päevast“

TUDENGITE HUVI GARANTEERITUD

ARHEOLOOGIANÄITUS „KOOLNUD JA KOOLKONNAD“ TARTU LINNAMUUSEUMIS

— ARVI HAAK —
TARTU LINNAMUUSEUM

— MARGE KONSA —
TARTU ÜLIKOOL

FOTO: Mirja Ots

Ehkki arheoloogianäitusi ei korraldata Eesti muuseumides ülearu sageli, pole need ka midagi erakordset. Küll võime väita, et enamikul juhtudel on arheoloogiaväljapanekute peatähelepanu esemetel. Puhtakujuliste esemenäituste kõrval on olulisel kohal teemanäitused, kus arheoloogilistel leidudel tuleb kinnitada üht või teist seisukohta (näiteks olla tunnistajaks asula varase tekkeaja, mõne käsitööeriala vanuse vms osas). Tartu linnamuuseumis 9. veebruaril 2010 avatud näitus tõuseb esile teistsuguse materjalikäsitluse poolest – kesksele kohale pole tõstetud mitte leiuaines ise, vaid selle tõlgendused.

IDEEST

Näituse idee sündis Tartu Linnamuuseumi ja Tartu Ülikooli arheoloogia õppetooli koostöös. Muuseumi arheoloogiaosakond soovis teha näitust, kus vaataja tähelepanu suunataks arheoloogilise esemega seonduvale tõlgendusele, millest sageli moodustub *lugu*. Tavapärase muuseumieseme puhul koosneb see lugu üleandjale teadaolevatest andmetest, mis uurimistöö kaudu võivad täieneda; arheoloogiliste esemete üleandjale on teada vaid leidmisandmeid, mis sageli on loo tekkimisel tähtsad, kuid muuseumikülastajale sellisena huvi ei paku. Info eseme kasutusvõimaluste, omaaegsete kasutajate ja funktsiooni kohta tuleb luua uurijal ehk siis tema vahendusel sünnib ülalnimetatud lugu. Käesolev näitus püüab üldarusaadaval ja mängulisel viisil esitada, kuidas on ajas muutunud uurijat ümbritsev taustsüsteem ehk teooria, mille raames taolised tõlgendused sünnivad.

Mineviku tõlgendamise erinevate viiside tundma õppimine ja teoreetiliste teadmiste kasutamine praktikas on oluline osa arheoloogide väljaõppest ülikoolis. Akadeemilised väljendusvahendid teadmiste praktiliseks rakenduseks on aga humanitaarteadustes võrdlemisi napid, piirdudes peamiselt kirjaliku või suulise tekstiloomega. Seetõttu pole imekspandav, et tudengid võtsid võimaluse näitust teha õhinal vastu. Näituse ettevalmistus kestis ühe semestri alates septembrist kuni näituse avamiseni veebruaris ja toimus arheoloogia teooria ainekursuse raames. Kursuse alguses moodustasid tudengid 3–4-liikmelised rühmad ning iga rühm valis ühe arheoloogilise koolkonna, kelle esindajateks nad kehastusid. Selleks tutvusid nad põhjalikult koolkonna põhiideede ja -teostega ning tutvustasid neid ka teistele kursusel osalejatele. Järgmise ülesandena pidid rühmad tõlgendama etteantud arheoloogilist leiukogumit oma koolkonna teooriast lähtuvalt ja esitama tulemuse näituse kavandina. Sellele järgnesid ühisarutelud, konsultatsioonid kuraatorite ja muuseumi kunstnikuga, näitusematerjalide valmistamine ja näituse ülespanek.

SISUST

Arvasime, et parima tulemuse saavutame siis, kui käsitletava leiukogumi kohta pole varem esitatud autoriteetset tõlgendust, mis võiks hakata mõjutama teisi, alles loodavaid käsitlusi. Samuti soovisime, et esememateriaal oleks võimalikult mitmekesine, et ülesanne üliõpilastele ja tulemus vaatajaile huvitav tunduks. Seetõttu olid tõlgendusvõimalused ehk avaramad kui arheoloogiliste leidude puhul tavaline. Valminu pole pelk fantaasialend, vaid arheoloogiateaduses eri aegadel valitsenud koolkondade lähenemisviiside mõnevõrra utreeritud esiletoomine.

Selliselt lähtekohalt tundusid näituseidee edasiandmiseks sobivamad baltisaksa arheoloogide tollases mõistes teaduslikel kaevamistel kogutud leiud. Juhuleidudega võrreldes on oluline, et meieni on jõudnud esmane kaevamisinfo. Raiste kalme tundus sellistest leiukogumitest sobivaim: arheoloog Richard Hausmanni teemakohase artikli ilmumise järel oli seda muistist käsitlenud vaid arheoloog Silvia Laul Lõuna-Eesti kalmete ja asustuse uurimise seisukohalt.

Näitusel oli esindatud viis Raiste kalmeleidudest ajendatud tõlgendusviisi. Kultuuriajaloolise koolkonna nimetus on tõenäoliselt enamikele arheoloogiavälistele inimestele tundmatu. Küll aga on ilmselt paljud kohanud leiumaterjali ajalist, kultuurilist ja etnilist päritolu esiplaanile tõstvaid arheoloogiaekspositsioone. Meie näitusel olid sellises tõlgendusraamistikus esitatud ajaloolisse kappvitriini paigutatud originaalesemed, mida täiendas leidude ajalist ja kultuurilist kuuluvust avav kataloog. Marksistlik tõlgendus keskendus Raiste matusepanuste hulgas olevatele raudesemetele, millest tehti järeldusi omaaegse rauatöö arengutaseme, tootmisprotsessi ja ühiskondliku formatsiooni kohta. Külastajale vaatamiseks pakutud lehekülg protsessualistliku arheoloogi töömärkmikust viitas otsingutele sotsiaalsete süsteemide, antropoloogiliste analoogiate ja kvantitatiivsete meetodite vallas.

Arvi Haak

Marge Konsa

Valminu pole pelk fantaasialend, vaid arheoloogiateaduses eri aegadel valitsenud koolkondade lähenemisviiside mõnevõrra utreeritud esiletoomine.

Kultuuriajalooline (ülal) ja marksistlik lähenemine Raiste kalmeleidudele

FOTOD: Joonas Õunapuu

Refleksiivsust tähtsaks pidavad postprotsessualistid aga pöördusid näituse külastaja poole teda eneseanalüüsile ahvatledes. Poststrukturalistliku koolkonna esindajad dekonstrueerisid kogu olemasoleva teadmise Raiste matusepaiga kohta ning lõid varjatud tähendustele tuginedes uue tõlgenduse, mis teostati homoarheoloogia võtmes ja koomiksi vormis.

TEOSTUSEST

Lõpliku kuju sai näitus tudengite ja muuseumi koostöös. Muuseum soovis, et kasutataks võimalikult eriilmelisi väljendusvahendeid, et koolkondade vahelised erinevused paremini esile tuleksid. Näiteks täiendab marksistliku koolkonna võtmes loodud video väga oluliselt üldpilti, ehkki Eesti muuseumides nõukogude ajal seda vahendit ei kasutatud. Siiski tutvusid tegijad mitmete omaaegsete väljapanekutega ning asjatundjale on äratuntavad vihjed ARSi ekspositsioonistendile (Võrumaa Muuseumi vahendusel) või Eesti Rahva Muuseumis 1920.–30. aastatel korraldatud arheoloogianäitustele (tolleaegne vitriin). Pigem emotsioonist kui ühest konkreetsest eeskujust on kantud ülalnimetatud näitusekataloog (mis kujunes tsaariaegsete eeskujude põhjal) ja väljakaevamiste tähtsaima töövahendi muutumisi kajastav kühvlitüpoloogia.

Muuseumi poolt täitsime ühe olulisema eesmärgi, andes paljudele noorematele külastajatele põhjuse tulla muuseumi ning näha oma tuttavatega seonduva näituse kõrval ka teisi väljapanekuid. Ühtlasi andis see julgust, et selline tulemus pakub huvi märksa laiemale ringile kui pelgalt asjaosalised. Vaatajale, kes arheoloogiaga lähemalt seotud ei ole, lootsime näidata, kui erinev võib olla arheoloogiliste leidude käsitlus, kui lähtekohad sedavõrd lahknevad.

Mängud koolnute ja koolkondadega Tartu Linnamuuseumis

— LIISI JÄÄTS —
EESTI RAHVA MUUSEUM

Esimene asi, mida näitusesaali sisse astudes märkasin, oli suur stend vastasseinas küsimusega: „Mida sina endaga hauda kaasa võtaksid?“ Küsimuse all oli hulk pilte asjadest, näiteks sülearvuti, kondoom, kitarr, ehted, kirves jms ning vildikas, millega ära märkida oma lemmik. Oli näha, et paljud külastajad olid selleks ajaks oma arvamust juba avaldanud. Selline lihtne ja nutikas võte, mis paneb ilmselt paljud külastajad hauapanuste teemale hoopis teisiti mõtlema, annab teatava isikliku ja tänapäevase mõõtme.

Märksõna, mis sobiks näitust tervikuna iseloomustama, on ehk „mänguline“ – siin on palju värskeid, loomingulisi ideid. Näituse kontseptsioon ja teemad on asjalikud, kuid esitatud kaugeltki mitte surmtõsises akadeemilises toonis.

Arheoloogiat kehvemini tundva külastaja jaoks on võtmetähtsusega esimene stend näituse alguses, mis annab ülevaate näituse ideest ja esitletud koolkondadele iseloomulikust. Üks visuaalselt silmatorkavamaid ja ka sisult elevust tekitavam on tõenäoliselt ahju külge, vikerkaarevärviliste lintide alla üles seatud poststrukturalistlik tõlgendus, mis selgitab leide homouuringute valguses.

Näituse tutvustuses ütlevad kuraatorid Arvi Haak (Tartu Linnamuuseum) ja Marge Konsa (Tartu Ülikooli arheoloogia õppetool), et näitusel on välja pakutud valik arheoloogilise leiuainese tõlgendusvõimalusi vastavalt tuntumate koolkondade seisukohtadele. Näituse koostajad jätavad külastaja otsustada, milline on nende arvates kõige tõepärasem või meeldivaim tõlgendusviis.

Tänapäevasel muuseumimaastikul, kus sageli küsitakse, kas näitus peaks esitama või saab esitada üht ja lõplikku tõde, on „Koolnute ja koolkondade“ näitus oma erinevate vaatenurkade ja tõlgendustega nauditavalt kaasaegne. Siin esitatakse küsimusi ja pannakse külastaja kaasa mõtlema nii leidude (muuseumiesemete) kui arheoloogia üle.

Liisi Jääts

HINGEGA MUUSEUMIS

INTERVJUU ADAMSON-ERICU MUUSEUMI DIREKTORI ÜLLE KRUUSIGA

— KERSTI KOLL —
ADAMSON-ERICU MUUSEUM

Räägi palun oma kodust ja lapsepõlvest.

Minu lapsepõlv oli rõõmus ja hea aeg. Olin peres neljas laps, see oodatud tütreke kolme vanema venna kõrvale. Mati on minust kaksteist, Vambo üheksa ja Peeter viis aastat vanem. Nii et kui koolis laulsime „Vennad on mul suured mehed, mina sõsar väikene...“, siis tundsin alati, et laul on tehtud just mulle. Aga samas kasvasin nii suure vanusevahe tõttu nagu üksik laps ja kuna ka külas polnud teisi minuvanuseid, siis lapsepõlve tagasi vaadates meenuvad eelkõige üksinda uitamised mere ääres ja rannakadarikes, Väike väin oma erinevais varjundites, talvel uisutamine. Aga ka see, et nii suures peres tuli

Kaalude perepilt Ülle sünnikodus Saaremaal Põide kihelkonnas Mui külas Tiidu talus 1962(?). Vasakult vend Peeter, isa Ilmar, ema Selma (Johanna) ja Ülle. Taga seisavad vennad Vambo ja Mati
FOTO: Ilmar Kaal

kõigil tööd teha, käed külge panna ja üksteisega väga arvestada.

Kui ma sündisin, olid minu vanemad juba 38-aastased. Nad abiellusid 1945. aastal Tallinnas, ema oli trükitööline ja isa kooliõpetaja. 1944. aasta märtsipommitamine oli hävitanud ema kodu ning 1948. aastal tulid mu vanemad Saaremaale, isa kodutallu. Ema jäigi koduseks, aga suur majapidamine, pere ja loomad võtsid enamiku tema ajast, nii et minuga tegeles rohkem isa, kes oli ajalooõpetaja ning hiljem ka Tornimäe kooli direktor. Ja ilmselt oli koolitöö rütmi tõttu tal lihtsalt ka pisut enam vaba aega. Mäletan neid jutuajamisi, õpetusi, tema meisterdamise töönurka ja üldse mulle meeldiski teha kaasa pigem nn meestetöid.

Ülle (keskel) naabertalu lastega

FOTO: Ilmar Kaal

Olen üle 17 aasta Sinuga koos töötanud ja mõne raske probleemi korral oleme ikka naljatamisi öelnud, mis seal ikka, üks tubli saare naine saab ju kõigega hakkama... Aga kui tõsiselt rääkida, siis mis on need kolm kõige olulisemat asja, mis Su Saaremaa juured, seal kasvamine ja kujunemine Sulle on andnud?

Kõigepealt tööoskuse, sest saarlased ei karda tööd, süvenemist ja vastutust.

Teiseks oli Saaremaa kui ikka meretaguse maa toonane õhkkond väga siiras, aus ja usaldav. Seetõttu ma tõesti usaldan inimesi, tahan koostööd teha ja eeldan seda ka teistelt. Ma ei pelga inimestevahelisi suhteid, ei eelda, et keegi võiks mulle halba soovida. Julgen öelda, mida mõtlen, ja ilmselt on saarlase kangus aidanud mind aeg-ajalt laiemalt Eesti muuseumide eest seista, seda nii Kumu ehituse otsustamise keerukatel aegadel erinevatel koosolekutel, muuseumide reformimise aruteludel jne. Aga vahel on see nn maalapse siirus mulle muidugi ka kätte maksnud.

Ja kolmandaks Saaremaa loodus, usun, et just see on andnud mulle värvitundlikkuse ja oskuse nautida koloriidinüansse, mida ikka ja jälle ka erinevate kunstnike loomingus rõõmuga näen ja hindan, ning sellest on mul oma erialatöös palju kasu olnud.

Kas peale keskkooli Tartu ülikooli ajalugu õppima minek oli Sinu jaoks loomulik, kodunt kaasa saadud mõjutustega valik? Oli ju Su isa ajalooõpetaja ja mitmel alal süvenenud kollektsionäär?

1976. aasta juunis korraldati Kingissepa rajooni keskkoolide lõpetajatele nn võsaleer telklaagrina Sõrves. Keskel seismas Ülle Kaal, Anu Rauts ja Riia Nellis Orissaare Keskkooli 11.b klassist

Eks kultuurilembeline kodu kindlasti mõjutas. Isa oli ajaloolane, kollektsionäär ja suur fotograafiahuviline. Suviti elas meil isa õde kirjanik Aira Kaal, igal suvel käis meie juurest läbi 30–40 kultuuriinimest mandrilt, kellele isa oli lahkelt aidanud vormistada Saaremaale tulekuks vajalikke piiritsooni pabereid. Loomulikult jätsid need kohtumised ja lapsekõrvaga kuuldud jutud jälje minu kujunemisse.

Aga usun siiski, et minu otsus 11. klassi lõpetades ajalugu õppima minna üllatas mu isa ja kindlasti positiivselt.

Varem oli mul ka suur looduse- ja bioloogiahuvi, samuti olin pikalt arsti elukutse peale mõelnud. Käisin pidevalt ja edukalt üle-eestilistel Punase Risti esmaabi võistlustel, 9. ja 10. klassis võtsin juurde keemiatunde. Aga mulle sai selgeks, et nende valikutega kaasnev reaalainete suund pole minu ala ning toonane reaalainete õpetamine, eriti matemaatika osas, oli Orissaare keskkoolis kahjuks väga nõrk. Tegelikult olin oma klassist üks vähestest, kes kõrgkooli edasi läks. Olen hiljem mõelnud, et sellisest koolikeskkonnast, kohver näpuotsas, üksi Tartu tulek oli minu kui maatüdruku jaoks julge valik. Ja ma olen õnnelik, et seda tegin.

Räägi palun oma ülikooliajast.

Astusin ülikooli 1976. aastal. Sain 1. septembril ülikooli aulas pidulikult matrikli ja üliõpilaspileti ning õhtul jäin raskesti haigeks. Loengutesse jõudsin alles paari nädala pärast. Mäletan, see oli Torpatsi ladina keel ja esimene täiesti võõras kursusekaaslane, kellega rääkima hakkasin, küsides puudutud aja loengute materjale, oli Olav Kruus, minu tulevane abikaasa. Ta oli esimene, kes oli vastuvõtu nimestikus joone alla jäänud ja käis vabakuulajana loenguis lootuses päevase õppe kohale, kui see tüdruk (st mina), kes polnud veel loengutele jõudnud, äkki loobubki...

Elasin Tähtveres oma tädi Aira Kaalu juures ja sain nii osa tema suhtlusringkonnast. Oli õnn kokku puutuda väga paljude toredate inimestega, kelle vaimne väli mind kindlasti mõjutas. Üks näide vaid – Aira kaudu oli mul võimalus kohtuda Uku Masinguga. Enamasti olin küll vaikse jälgija ja kuulaja rollis, aga kogemus paeluvast isiksusest, vaimsest rikkusest, eruditsioonist, erilisest mõtteviisist ja samas ülimast lihtsusest ja tagasihoidlikkusest oli lummav. Kui Olaviga abiellusime, pani just Uku Masing meie palvel pärast ametlikku registreerimist meile sõrmused sõrme Tartu Toomemäel ohvrikivi juures ja koostas meile eluteele kaasa käsikirjalise mõtiskluse, mille sisu end koos meie endi vaimse kasvamisega aja möödudes üha rohkem avab.

Muidugi on minu kujunemisel oma osa mänginud ülikoolikaaslased Ott Sandrak, Priit ja

1977. aasta suvel I kursuse lõpul arheoloogia ja etnograafia alasel praktikal Lahemaal. Kükitamas paremalt Ülle Kruus, Merike Lang ja Anne Remmel. Seismas paremalt Lea Sillart, Tiia Luuk, Tiina Tolli, Ott Sandrak, Leili Alileid, Priidu Beier, Viktor Blum. Vasakult teine Muuksis kaevamisi juhendanud arheoloog Tanel Moora

Airi Ligi, Valter ja Merike Lang ning mitmed teisedki, kellega moodustasime sõpruskonna, kus polnud koputajat. Tervikuna oli ajaloo osakonnas valitsev vaimne õhkkond innustav. Kuigi olin ülikooli tulles kindel, et tahan saada õpetajaks, ahmisin muudki huvitavat ning käisin viiel suvel arheoloogilistel väljakaevamistel. Kunstiajaloo huvi oli algusest peale, kuid kuna toonane rektor Arnold Koop seda ala ei soosinud ning kunstiajaloole spetsialiseerumine polnud sugugi igal aastal võimalik, siis valisin esialgu etnograafia ja rahvakunsti. Oma esimese kursusetöö kirjutasin näiteks šamanismist. Siiani on meeles, kuidas nautisin tööd etnograafiamuuseumi raamatukogus.

Nii nagu paljud meie põlvkonna kunstiajaloolased, olen väga tänulik Mart Ellerile, kes hoolimata ülikooli tõesti mittesoosivast hoiakust kunstiajaloo suhtes, kutsus meile erinevaid õppejõude lugema. Väga meeldejäävad olid Voldemar Vaga ja Jaak Kangilaski loengud. Toonane kunstiajaloo kabinet asus EÜSi majas ja kunstiloo loengutel osalesid väga erinevate kursuste inimesed. Mart Eller aitas ka kõigil vastavalt oma huvidele ja võimalustele teemad ning juhendajad või konsultandid leida.

Kas Sinu ülikooli aega jäi ka mõni pisut pöörane ettevõtmine?

Üks uljas ja väga meeldejääv ettevõtmine oli, 120 rubla taskus ja magamiskott üle õla, hääletades alustatud mitmenädalane Gruusia reis 1979. aastal. Meie reisiseltskonnas olid mu kursusekaaslased Tiina Tolli ja Ott Sandrak ning viimase sõbrad Rao Heidmets ja Hardi Volmer. Polnud ju mobiiltelefone ega midagi, kohtumispaik peale esimest hääletamise etappi oli kokku lepitud kell kuus õhtul Riia raudteejaamas. Esimene auto, mille peale mina oma kaaslasega Pärnumaalt hääletasin, sõitis Thbilisisse, meie aga läksime Raoga muidugi Riias maha. See kolmenädalane reis tervikuna oli erakordselt muljeterikas.

Selle aasta 1. septembril täitub Sul 30 aastat muuseumitööd. Ja see ongi olnud Su ainuke töövaldkond. Kuidas läks siis ikkagi nii, et Saaremaa tüdruk, kes tuli Tartusse kindla sooviga saada ajalooõpetajaks, läks hoopis muuseumisse?

Olin koolipraktikal Tartu 1. Keskkoolis. See praeguse Hugo Treffneri Gümnaasiumi eellane oli väga hea tasemega suur linnakool. Ja ma sain korraga aru, et linnakool oma suurte klasside ja linnanoorte enesekindla käitumisega pole mulle õige koht, olen liialt pehme ja tundliku loomusega, et end sealsetes oludes kehtestada. See kooliõhustik erines tohutult minu Saaremaa kogemusest ning just inimestevaheliste suhete osas. Ja samas oli mulle ka selge, et ma ei lähe tagasi Saaremaale, vaid mu elu seostub kas Tartu või Tallinnaga. Olin ka abiellunud ning et kohustuslikust suunamisest pääseda, läksin 4. kursusest kaugõppesse ning mul õnnestus 1980. aastal saada tööle Eesti Vabaõhumuuseumisse. Tagantjärgi on tore mõelda, et olin sel kohal Piret Õunapuu järglane, kes oli just Tartu läinud.

Just vabaõhumuuseum, sealne töö ja õhkkond määras selle, et jäingi muuseumitööle. Olin fondide osakonnas, tutvusin klassikalise esemete arvelevõtu ja kirjeldamisega, tasapisi lisandusid ka väikesed näitused.

Ja Adamson-Ericu muuseum, kuidas tulid siia tööle?

Lõpetasin 1983. aastal Tartu ülikooli kaugõppes ajaloolasena ja kunstiajaloo lisaerialaga. Detsembris avati uus muuseum – Adamson-Ericu muuseum. Võtsin südame rindu ja küsisin kunstimuuseumi direktorilt Inge Tederilt, kas oleks võimalik sinna tööle saada. Inge võttis veidi

1983. aastal Tartu Riikliku Ülikooli lõpetanud kunstiajaloolased (vasakult): Tiina Tolli, Tauno Pukk, Pille Valk, Ülle Kruus, eriala õppejõud dots Mart-Ivo Eller, Kersti Tiik, Külvi Kuusk ja Heiki Kahro

2. märtsil 2006 Adamson-Ericu muuseumis näituse „Ahvenamaa fenomen" avamisel projekti koostööpartneritega. Vasakult Tapio Mäkelainen (Tuglase Selts), Jaan Undusk (Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus), Ülle Kruus ja Kersti Koll (Adamson-Ericu muuseum) ning Britt Inger Wahe (Helsingi Ahvenamaa esinduse juhataja)

mõtlemisaega ja helistas kahe päeva pärast, et tulgu ma kohe. Nii see läkski üleviimisega, et reedel veel olin teadur vabaõhumuuseumis ja esmaspäeval, 20. veebruaril 1984 juba siin.

1984. aastal võtsime koos Anne Lõugasega üle tuhande Mari Adamsonilt muuseumile kingitud Adamson-Ericu teost arvele. Mind on alati võlunud teosega otsene suhtlemine, see süvenemine, mida üks klassikaline museaali arvelevõtt eeldab. Ja see võlu kestab, Adamson-Eric pole sugugi kerge autor, näen teda nüüd, kogenud inimesena hoopis teisiti kui 26 aastat tagasi.

26 aastat Adamson-Ericu muuseumis, see on päris pikk aeg?

On tõesti. On olnud ka paar pakkumist mujale minna. Aga olen leidnud siinsetes võimalustes ja töökorralduses endale nii palju paeluvat, et pole nende pakkumiste peale väga tõsiselt mõelnudki.

Olen aru saanud, et ma sobingi väiksemasse üksusesse, kus on väike kollektiiv ning sünergias settivad ühised eesmärgid ja lahendused. Võrreldes maailma paljude kunstnike isikumuuseumidega, kus tihti on eksponeeritud küll selle kunstniku loomekeskkond ja pisut vähemolulisi töid, kuna kuulsate kunstnike tööde paremik on rännanud suurtesse muuseumidesse, on meie kollektsioon (tänaseks ligi 2000 teost) tõeliselt hea ja kvaliteetne ülevaade Adamson-Ericu loomingust.

Siinne töö on väga vaheldusrikas, pidevalt uued projektid, näitused, partnerid ja väljakutsed. Oma isikuomaduste tõttu meeldib mulle väga see, mida siin teen: inimestega suhtlemine, ekskursioonid, töö kogudega, näituste koostamine. Mul on väga hea meel, et mu töö ei seisne ainult administratiivses juhirollis. Tore, et väikeses kollektiivis oleme ühiselt oma muuseumi ja selle profiili arendanud, üheks olulisemaks kriteeriumiks on alati esitletava kõrge kvaliteet.

Oleme väga tähtsaks pidanud pedagoogilist tööd, milleks Adamson-Ericu muuseum ka väga hästi sobib. Kui alguses tegime aastaid koostööd Eesti Kunstimuuseumi pedagoogika osakonnaga, siis olen väga rahul, et juba kuus aastat on meie muuseumil ka oma pedagoog.

Ja meie muuseum on olnud aldis toredateks partnerlusprojektideks: Heiki Mätliku kureeritud kitarriajaloo loeng-kontserdid, klavessiini ajalugu tutvustavad kontserdisarjad koostöös Imbi Tarumiga, loengud, teatrietendused. Usun, et see kõik on ka publikule meie muuseumi hoopis teises võtmes avanud.

Adamson-Ericu muuseumis käib palju praktikante nii Tallinna kui Tartu kõrgkoolidest. Mida vastaksid, kui noor inimene oma valikuid planeerides Sinult küsiks, mis on muuseumitöö, mis omadused peaksid inimesel olema, kes sellele tööle sobib?

Kõigepealt ma ütleksin, et heaks muuseumitöötajaks saadakse aastatega kohapeal, muuseumis töötades. Muuseum pole kella üheksast

viieni amet, mida uute väljakutsete otsinguil iga viie aasta tagant vahetatakse. Muuseum on pigem eluviis, paljud head muuseumitöötajad on muuseumides aastakümneid ja seda ka teistes riikides. Sest muuseum pakub alati midagi uut ja arendavat.

Aga muuseumisse sobiv inimene peaks olema süvenemis- ja keskendumisvõimeline, õpihimuline, uudishimulik ja innustuv, samas pieteeditundeline museaalide ja erinevate autorite suhtes, valmis uuteks interpreteeringuteks. Tähtis on võime leida selles töös enda jaoks sisuline motivatsioon, sest materiaalne motivatsioon on kahjuks sel alal väga väike.

Muuseumiaastal 2009 valisid kolleegid Eesti muuseumidest Sind kolme Eesti parema muuseumitöötaja hulka. Selleks oled Sa küllaga põhjust andnud: lisaks tööle Adamson-Ericu muuseumis oled Sa aastaid olnud väga tegev Eesti Muuseumiühingu juhatuses, oled nii Kultuuritöötajate Ametiühingus kui Kultuuri Kutsekojas seisnud kogu meie valdkonna eest.

Seegi vist tuleb lapsepõlvest ja suurest perest, et ma olen harjunud jagama ja tunnen tegelikult väga suurt heameelt, kui saan midagi ka teiste heaks teha.

Muuseumiühingu toredad ettevõtmised ja välisreisid täiendusõppeks on üle kümne aasta Eesti muuseumide inimesi sidunud. Mulle on pakkunud rõõmu muuseumiühingu koostöö Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse turismivaldkonna ja teiste turismiesindajatega. Aastaid on Eesti Muuseumiühing meie muuseume rahvusvahelistel turismiüritustel esindanud. Ning väga positiivne tagasiside nii muuseumide kui turismivaldkonna poolt on andnud energiat seda liini jätkata.

Üle kümne aasta olen nii ametiühingu kui kutsekoja kaudu muuseumitöötaja rolli ühiskonnas tutvustanud erinevate ministeeriumide erinevatele ametnikele. Olen tõesti südamest püüdnud anda oma panust, et muuseumitöötaja positsioon oleks ühiskonnas enam väärtustatud. Aga meid, muuseumispetsialiste on nii marginaalselt vähe. Valminud on Euroopa Liidu tasemel kutsestandardid, olen sellesse töösse tõesti palju panustanud. Ja olen väga kurb, et praeguseks on selle standardiga tagatud ainult kõrgkoolidele õppekavade koostamisel mingigi osa, aga kuidagi ei liigu edasi sel erialal töötavatele inimestele kutsetunnistuste andmine. Seni pole institutsiooni, kes kutset omistava organina panustaks spetsialistide koolitusse, vajalike dokumentide ettevalmistamisse ning võtaks oma tööks registreerimise ja info jagamise, ning pole ka selgeid motivatsioonisihte ning tasustamisregulatsioone neile, kes omandaksid kõrgeima tasandi. Siin on veel palju tööd ees.

Olav ja Ülle Kruus 2007. aastal

Kogu selle suure kutse- ja ühiskondliku töö hulga juures oled alati sõbralik, soe ja väga särav inimene. Kuidas Sa seda jõuad?

Minu tagala on muidugi mu kodu ja perekond. Inimlikud head ja toetavad suhted. Abikaasa Olav on samuti ajaloolane, ajakirjanikuharidusega tütar Maarja töötab erinevate projektidega televisioonis, poeg Kristjan on lõpetamas psühholoogiaõpinguid Tartus. Väga hea side on mul ka oma suurte vendade ja nende peredega. Jõudu annab kasvõi aastas korra oma kodumaal Saaremaal käimine. Ja muidugi lugemine, muusika, teater, head sõbrad.

Lõpetuseks küsin Üllelt tema isiklike soovide ja unistuste kohta, lootes kuulda ehk isegi mõnd kelmi kavatsust. Kuid Ülle pöörab pilgu kaugusesse ja arutleb pikalt ikka Eesti muuseumide üle, mis viimase kümne aasta jooksul on tervikuna suure arengu teinud, ning lisab, et ta unistab sellest, et ka Eesti ühiskonnas saaks muuseumitöötaja kunagi normaalselt tasustatuks, et Eesti Rahva Muuseumi uus hoone valmiks, et meie muuseumide roll suureneks turisminduses, et Eestis saaks museoloogilist kõrgharidust, et Adamson-Ericu muuseumi pööningukorruse väljaehitamine oleks kunagi reaalsus jne.

Arvan, et see kinnitab ilmselgelt üht Ülle eelnevas vastuses olnud mõtet, et muuseum pole talle pelgalt töö, vaid eelkõige eluviis.

DIGITALISEERIMINE *VERSUS* KONSERVEERIMINE?

— ENE SARAP —
TARTU ÜLIKOOLI *SPIN-OFF* ETTEVÕTTE OÜ MANDRAGORA JUHATAJA

Ene Sarap

Digitaalse kultuuripärandi loomine ja ka kaitse on ülemaailmne ettevõtmine, milles Eesti aktiivselt osaleb.

Digitaalsetesse andmebaasidesse on juba talletatud tohutu info. Varem oli näiteks rariteetsete artefaktidga töötamine kitsa ringi teadurite privileeg selleks kohandatud spetsiaalsetes lugemissaalides. Tänapäeval on see materjal kättesaadav kõigile arvutikasutajatele. Erinevate andmebaaside kasutegurit ei ole võimalik üle hinnata. Ühtlasi on säilitatud ka digitaliseeritud objektidel olev info. Edaspidine säilitusstrateegia on juba tehnoloogiate küsimus: mida, millal ja kuidas.

Riiklik säilituspoliitika eeldab vastutuse määratlemist – millised on riikliku/rahvusliku tähtsusega kogud ja kes on kohustatud neid säilitama. Nende küsimustega tegelevad meil edukalt Ennistuskoda Kanut, Rahvusarhiiv, Eesti Rahvusraamatukogu jt suured mälukeskused.

Kas digitaliseerimine on see võluvits, mis lahendab kõik pabermaterjalide säilitamise ja konserveerimisega seotud probleemid? Kas digitaliseerimine asendab konserveerimist? Kindlasti mitte. Oluline on meeles pidada, et digikoopia säilitab ikkagi ainult paberile kantud teavet, mitte aga infot paberi enda kohta. Mõne uurija jaoks (näiteks paberi ajalooga tegelejad) võib informatsioon paberi kui materjali kohta olla tähtsam kui see, mis paberile kirjutatud. Käsikirjade puhul jääb teadmata ka info tintide, värvide, pitsatite jne koostise kohta. Maalide puhul näeme kujutist, aga me ei saa teada, milliseid pigmente on kunstnik kasutanud jne.

Aga mis saab originaalidest pärast nende digitaliseerimist? Teadupärast digitaliseerimisel pole paberi seisundil (kui see vähemalt ühes tükis on) mingisugust tähtsust. Kuidas toimida objektiga, mille paber on väga happeline (näiteks pH on 3,5) pärast digitaliseerimist? Üldteada on ka kurb tõsiasi, et miski pole igavene ja paberist originaalid, olgu nad meile kui tahes tähtsad, lagunevad aja jooksul pulbriks.

Kõik kultuuripärandit säilitavad institutsioonid puutuvad varem või hiljem kokku karmide valikutega: mida konserveerida, mida mitte.

Suurtes mäluasutustes on vastav spetsialistide kaader olemas, kes on kutsutud ja seatud tegema parimaid säilitusalaseid otsuseid. Keerulisem on lugu väikeste paikkondlike muuseumide ja kirikutega. Siinkohal üks näide.

2007. aastal konserveerisime Mustvee vanausuliste koguduse kirikuraamatuid. Haruldasematest raamatutest valmistasime digitaliseeritud koopiad. Selleks korraks on nende raamatute säilitamise probleemid korrektselt lahendatud. Mis saab aga edasi? Kes peaks meeles pidama ja jälgima, millal on õige aeg digitaliseeritud materjal läbi vaadata, et see vajadusel üle kanda uuele infokandjale? Väheusutav, et vanausuliste seast keegi seda teeb. Kaasaegne tehnika uueneb väga kiiresti. Millal on õige aeg „ärgata“, et oleks kasutada veel toimiv aparatuur, millega talletatut lugeda?

Need on küsimused, mis kerkivad üles seoses digitaliseerimise kui millegi lõplikuga. Objekt on digitaliseeritud ja sellega oleks nagu kõik tehtud. Me peaksime olema valmis ka selleks, et juba digitaliseeritu vajab mis tahes põhjusel kunagi uuesti digitaliseerimist. Kas meie järgmistel põlvkondadel on selleks võimalust? Tahaks loota, et on. Selleks peame meie täna mõistma, et digitaliseerimine on siiski ainult üks osa säilitamisest. Väärtuslikke originaale tuleb endiselt hoolikalt konserveerida.

Eelpoolnimetatud Mustvee kirikuraamatute kollektsiooniga pole asi kõige hullem, kuna raamatud on kirjutatud/trükitud vanale heale kaltsupaberile. Alates 19. sajandi keskpaigast tuli kasutusele tunduvalt halvemate säilimisomadustega puidumassi sisaldav paber. Sellele trükitud artefaktide säilitamine on oluliselt keerukam kui kaltsupaberile talletatud informatsiooni hoidmine.

Digitaliseerimine *versus* konserveerimine? Üks ei saa välistada teist. Mõlemad tegevused on vajalikud. Jätkugu meil kõigil, erinevates institutsioonides erinevatel tasanditel kultuuripärandi säilitamisega tegelevatel inimestel hoolivust ja oskust leida tasakaalukeel ning teha õigeid valikuid.

Näide Mustvee vanausuliste kirikuraamatu konserveerimisest

VANIM EESTI KIRJANIKUMUUSEUM AJAPEEGLIS

DR. FR. R. KREUTZWALDI MEMORIAALMUUSEUM

— AIMI HOLLO —
DR. FR. R. KREUTZWALDI MEMORIAALMUUSEUMI JUHATAJA

FOTO: Maidu Jaason

Suurte isiksuste kirjeldamise kaudu avastab kultuur inimest kogu tema vastuokslikus rikkuses – need kirjeldused jätkuvad aastasadu pärast suurkuju surma, mugandudes üha uutele maitsetele, jõudmata kokkuvõtva lauseni.[1]

Isikumuuseumist soovib külastaja sisimas leida oma puuduvat „kokkuvõtvat lauset", seda taotlevad ka väljapanekud, mis on aga alati mõjutatud ajaloolise aja kohalolekust. Kuidas siis jooksva ajaloo aeg (Julia Kristeva järgi rahvuskogukondliku identiteedi rajamise ajaline mõõt) on ligi 70 aasta vältel mõjutanud Eesti vanima kirjanikumuuseumi ekspositsioone ja nende sõnumit?

SÜNNILUGU

Kreutzwald ise ennustas, et Kreutzwaldi muuseum sünnib tema sajandaks sünnipäevaks (1903). Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi sünnitunnistus kannab siiski hilisemat kuupäeva – 10. veebruar 1941. Aluseks Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus koha- ja erimuuseumide asutamise kohta.

28. juuniks oli maja restaureeritud-remonditud ja ekspositsioon valmis. Raske olnuks valida halvemat ja ebakindlamat aega muuseumi avamiseks: 14. juuni – küüditamine, 22. juuni – sõja algus, 28. juuni – öösel pommitati Võru raudteejaama, päeval avas esimene eesti kirjanikule pühendatud muuseum külastajatele uksed. Kohal ei olnud ühtegi valitsuse esindajat. Avakõnes meenutati „Kalevipoja" ilmumist 80 aastat tagasi. See oli tähis Kreutzwaldi loomingulisel teel. Muuseumi sünnilugu on ka Jakob Tedre lugu, tema elutöö oli saanud valmis ja ei andnud oodata paremaid aegu, selles oli sõnum oma kannatavale maale ja rahvale.

26. jaanuaril 1895 kirjutas 21-aastane koolmeister Jakob Teder oma päevikusse: „Ma ei taha ega saa enne rahulikult puhata, kui ei ole lauluisale Fr. R. Kreutzwaldile vääriline ausammas ehitatud." Algas eluaegne ennastsalgav sihipärane tegevus: Kreutzwaldi loomingu tutvustamine ja propageerimine, pidude organiseerimine ja raha kogumine mälestussamba jaoks.

Kui 1923 asutati Kreutzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Selts, oli J. Tedrel üle anda märkimisväärne summa. Selts seadis oma eesmärgiks mälestussamba püstitamise (avati 29. augustil 1926, skulptor Amandus Adamson), endise Kreutzwaldi elumaja ostu „üldkultuuriliseks otstarbeks" ja muuseumi asutamise. Oluliseks peeti Kreutzwaldile ja ta perekonnale kuulunud esemete omandamist, raha saamiseks tehti korjandusi ja korraldati mitmesuguseid üritusi. Eriti väärtuslik oli Kreutzwaldi minia Amalie Sophie pärandus seltsile ning tütretütrelt Alice Blumbergilt ostetud raamatukogu ja lauahõbe.

Keeruline oli lugu Kreutzwaldi endise elumajaga, mis kuulus Võru Eesti Käsitööliste Abistamise Seltsile, kes pidas seal alkoholiga einelaudakõrtsi. Alles pärast aastaid kestnud läbirääkimisi kirjutati 29. veebruaril 1940 alla maja ostumüügi lepingu eelnõu Võru linnavalitsuse ja käsitööliste seltsi vahel. 29. juunil 1940 sõlmiti notariaalne leping.

Aimi Hollo

I EKSPOSITSIOON

Koostajad Rudolf Põldmäe ja Aino Undla.

1941. aasta 1. jaanuaril võeti maja seinalt maha einelaua silt ja peagi alati põhjalike restaureerimistöödega, eesmärgiks oli kogu maja (ruumide jaotus) ja krundi taastamine nii, nagu see oli Lauluisa Võru-päevil. Õuepealsesse majja loodeti tulevikus asutada Võru linnamuuseum. Muuseumi direktoriks oli määratud koolide inspektor Jaan Reinet, aga kogu tegevust korraldas ikkagi J. Teder. Ekspositsiooni koostasid kirjandusteadlased R. Põldmäe ja A. Undla, kes tegid seda pühendunult ja suure vastutustundega. Just nende inimeste poolt õigesti asetatud nurgakivid on aidanud läbi heitliku aja jääda muuseumil Kreutzwaldi sõnumi kandjaks.

9. juulil olid linnas juba sakslased ja peagi Kreutzwaldi maja uksel eesti- ja saksakeelne muuseumisilt. Ka osa ruume läks Saksa julgestuspolitsei käsutusse, muuseum jäi siiski avatuks 7. veebruarini 1944. Siis otsustas J. Teder viia kultuuripärandi väärtuslikuma osa linnast välja maale sõjapakku. Kõik muuseumile kuulunud esemed säilisid (v.a üks kummutipeegel), vaid Teder ise kaotas kogu oma vara. 13. augustil 1944 olid linnas taas Nõukogude väed. 23. augustil määrati Jakob Teder muuseumi direktoriks, novembris oli muuseum korrastatud ja jälle avatud. Kuigi vitriinide ja eksponaatide arv oli suurenenud, jäi see sisuliselt samaks ekspositsiooniks. E. Siilivask hindas Tedre tööd ja teda autasustati „Haridustöö eesrindlase" rinnamärgiga. Ometi kaotas 75-aastane Teder töökoha ning igasuguse elatise. Pensioni talle ei määratud, oli aeg, kui otsuseid ei pidanud põhjendama. Poeg Kaljula oli küüditatud Siberisse vangilaagrisse ja temagi ei saanud vanemaid materiaalselt aidata. Ehk sai saatuslikuks lauasahtlis talletatud 1941. aasta 3. detsembri Eesti Sõna (Aleksander Krulli teatel), kus sees kohaliku võimukandja hinnang muuseumile ja J. Tedre tegevusele: „Te tahate vist igale Võru paremale sealaudale klaaslage peale ehitada!" Või 9. mail 1945 Kalevipoja toas lausutud tähendusrikkad sõnad Võru koolinoortele, kes kohustusliku miitingu asemel tulid muuseumi: „Pidage meeles, kõik orjastajad nimetavad ennast vabastajateks", kes oskaks enam sellele vastata. Tänutäheks ja mälestuseks on vaid tagasihoidlik hauakivi Võru kalmistul: Jakob Teder (2. VI 1873 – 23. X 1949), Võru Fr. R. Kreutzwaldi muuseumi rajaja.

1 Undusk, Jaan 2004. Eksistentsiaalne Kreutzwald. – *Vikerkaar* 10/11, 133–152.

Fr. R. Kreutzwaldi mälestussammas Võrus

FOTOD: Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi fotokogu

II EKSPOSITSIOON

Koostajad Aleksander Krull, Õitse Vijard, Valdeko Leeto, kujundaja Kalju Puust.

1951 asus muuseumi juhtima Aleksander Krull (direktor aastatel 1951–1994). Aeg nõudis uut ekspositsiooni: saabumas oli Fr. R. Kreutzwaldi 150. sünniaastapäev. Kreutzwaldist võis ja pidi rääkima. Tema kuulus 19. sajandi kirjameeste hulka ja „Kalevipoega“ ei olnud kantud keelatud kirjanduse nimekirja (v.a Eerik Haameri illustreeritud ja 1954 Torontos ilmunud väljaanne). Kirjandusmuuseumis valmistati ette suurejoonelist albumit, ilmumas olid Kreutzwaldi teosed. 1953. aasta väljapanek kandis ajaloolise aja, partei kurikuulsa VIII pleenumi märki, mille valgusel oli kritiseeritud „surnud minevikus kinni“ olevaid Viljandi ja Võru Fr. R. Kreutzwaldi muuseumi väljapanekuid, „kus Kalevipoja-toa seinu „ehivad“ Kr. Raua formalistlikud söejoonised ja Möldroo küündimatud joonistused „Kalevipojast“... Muuseumidel tuleb senisest edukamalt täitma hakata oma vastutusrikkaid ülesandeid töötajate kasvatajana kommunismi vaimus“ (R. Aarma). Küllap neid sõnu arvestades suleti arstitoa uks ja haigete ooteruumis tervitasid külastajaid Lenini ja Stalini büst. Fondist ja raamatukogust kõrvaldati ajakirjad Eesti Kirjandus (et midagi päästa, rebiti välja artiklid Kreutzwaldi kohta), Looming (seisis pakituna Kreutzwaldi kummutis 1985. aastani), kõik kirjandusõpikud, kus sees Eesti Vabariigi hümn, ja kümned raamatud. Samas anti esimesena Eestis välja muuseumi tutvustav teatmik ja külalisraamat kõneleb, et siit loodeti leida tuge, mis aitaks aja märkide painega toime tulla. Ja küllap nii see oligi, peagi kadusid majast võõrad büstid, aga Kreutzwaldi sõna ja mõte jäid.

„Olen rahuldatud ja rõõmus südame põhjani, et olen näinud meie armsa Lauluisa kodu ja võinud jälgida tema tööd tema enese elupaigas. Eesti rahva ihu ja hinge ravija on oma hingesse tungivate sõnadega äratanud minus imetlust ja aukartust... Koos eesti rahvaga kannan enesega igavesti kaasas „Kalevipoega“,“ kirjutas külastaja 1952. aastal.

1953. aasta ekspositsioon

III EKSPOSITSIOON

Koostajad Aleksander Krull, Salme Lubi, kujundaja Vello-Ergav Asi.

1961. aasta oli „Kalevipoja“ juubeliaasta, möödus 100 aastat esmatrükist (1857–1861). Aegki andis väljapaneku koostajatele vabamad käed. Eesmärgiks oli esitada Kreutzwaldiga seonduv aines heas kujunduses, kasutades vaid kõige paremaid saadaolevaid materjale. Ka kujundajale V.-E. Asile kui endisele võrulasele oli töö südamelähedane. Koostöös saavutati sisu ja vormi harmoonia. See väljapanek äratas laialdast tähelepanu ja pidas aastaid ajahambale vastu. Üleliidulise muuseumide konverentsi külalisedki toodi 1966. aastal Võrru. Peavalu tekitas vastuvõtjatele vaid üks külaline Tšehhoslovakkiast, kellele ministeeriumi esindaja korraldusel ei tohtinud mingil juhul Munamäelt avanevat vaadet näidata. Õnneks lahendas äike piinliku olukorra – torn suleti kõigile.

1961. aasta ekspositsioon, vaade saali

1961 võeti Valga rajoonidevaheliselt koduloomuuseumilt üle Mõniste muuseum, mis sai Kreutzwaldi muuseumi filiaaliks. 1966 loodi Võru Koduloomuuseum, see avas võimaluse laiendada kogumistööd, fondi võis hakata võtma ka koduloolist materjali, siiani oli see kogutud Valga muuseumi, kus on praeguseni ligi 2000 Võrumaalt kogutud säilikut. Munamäe vaatetorn oli muuseumi halduses 1956–1992 (rendil veel kümme aastat) ja tänu sellele tõusis külastajate arv pilvepiirini. Muuseumile kuulus ka Vastseliina Piiri kõrts (1989–1999), kuhu planeeriti linnuse ajalugu kajastavat väljapanekut ja Võrumaa käsitöömeistrite tuba. Neil aastatel oli muuseum küll varade poolest rikas, aga rahaliselt vaene, et kogu kompleks korras hoida ja A. Krulli suurejoonelisi plaane Võrumaa muuseumimaastiku väljaarendamisel teoks teha. Hoogsalt tähistati teemakohaseid (Kreutzwaldiga seonduvaid) ja ajakohaseid tähtpäevi. Koostöö Pihkva turismibürooga tõi tuhandeid külastajaid üle kogu NSV Liidu, Kaug-Ida lüpsjadki tulid „Kalevipojaga“ tutvuma – Võru oli ju peaaegu välismaa.

Memoriaalmuuseumis aga tunnetati vajadust põhjalikuks ümberkorralduseks. Kogu väljapanek (nii esemed kui ka arhiivmaterjal) oli elumajas ja näitused endises aidas. Algas uue ekspositsiooni kavandamine ja sellest lähtuv kogumistöö.

IV EKSPOSITSIOON

Koostajad Aimi Hollo, Siiri Toomik (alates 1994. aastast muuseumi direktor), kujundajad Leila Pärtelpoeg (elumaja interjöör), Marika Laretei (kirjanduslik osa kõrvalmajas ja aidas).

Väljapanek valmis järk-järgult: elumaja interjöör 1989, kirjanduslik osa 1991/1992 (tekst veel nõuetekohaselt ka vene keeles), tõllakuur ja muinasjututuba 1993, hiljem aed, lehtla, teemaja, saun.

1987/1988. aastal oli võimalik hakata sisustama elumaja. Aja pöördelisust tunnetades küsis Leila Pärtelpoeg mõtlikult, kas nüüd on siis selleks õige aeg. Näib, et Kreutzwaldi muuseumile on omane muutuda suurte ajalooliste murrangute ajal.

Põhimõtteline muudatus seisnes kirjandusliku osa ja interjööri lahutamises ning kogu kompleksi terviklikus väljaarendamises, millest unistati juba muuseumi asutamise ajal. Kreutzwaldi elumaja restaureerimisel oli aluseks maja ajalooline õiend, mille oli koostanud Niina Raid. Kõrvalhoonest kolisid välja üürnikud ja alumine korrus ehitati ümber ekspositsiooniruumiks, aida juurdeehitus lammutati ja taastati ajalooline välisilme, üles ehitati ka 1948. aastal põlenud laut ja tall. Kreutzwaldile kuulunud krundi piiridest väljaspool, aga muuseumile kuuluva kuuri asemele ehitati täiesti uus hoone, kus sees teetuba, fondiruum ja tualetid. Aias lõpetati peenramaade jagamine, tööle võeti aednik, alustati kujundamistöödega.

Eesmärk oli Kreutzwaldi kodu sisustada nii, nagu see võis olla tema Võru-aastatel 19. sajandi keskel. See oli arsti ja võrulase kodu 44 aastat, siin sündis eesti rahvuseepos, siin oli oma ajas üksi seisva looja pelgupaik. Küsitavusi ja kõhklusi oli kuhjaga. Kas tohib olla siin ka mõni ajastu ese, mis ei ole kuulunud perekonnale? Kas külastaja saab ikka aru, kui tähtsas kohas ta viibib, kui seinal pole sellekohast loosungit? Kas keegi soostub üldse tutvuma kõrvalmajas oleva mustvalge kirjandusliku osaga? Kes küll hakkab seinalt Kreutzwaldi luulet lugema? Kas eriilmelised väljapanekud neljas hoones moodustavad külastaja jaoks terviku? Liiga vastutusrikkaks kujuneb külastajaid saatva järelvaataja osa jne. Väga oluline oli algajatele ekspositsioonitegijatele toetav ja kaasamõtlev muuseuminõukogu. Sügav kummardus: Rudolf Põldmäe, Endel Nirk, Heivi Pullerits, Jaan Eilart, Elmut Laane, Ilmar Reiman.

Kreutzwaldi elumaja sisevaade 2010. aastal

FOTO: Margus Muts

Nüüd võib julgesti öelda, et toonased otsused olid põhimõtteliselt õiged: muuseumi erinevad väljapanekud (nüüd neljas hoones) võimaldavad kõigile külastajatele, arvestades nende iga ja külastuseks planeeritud aega, pakkuda elamuslikku ringkäiku. Süvitsi minekuks on abiks töölehed, teemakohased filmid, muinasjutumänguks nukud, töötoas saab muuseumimeenet valmistada. Kõiki võimalusi ei ole kaugeltki ära kasutatud, muuseum võib olla vana, aga mitte vananenud. 2009. aastal valmis ekspositsiooni nüüdisajastamise eskiisprojekt (ARC Projekt OÜ) ja koostati nõuetekohased alusdokumendid (OÜ B.I.A.). Seega paberil on muuseumitöötajate nägemuses nii mõndagi muutunud: välja on ehitatud aidapealne tegevustuba, kelder, muinasjutuvärav, näituseruumis toimivad kaasaegsed tehnilised vahendid, uuendatud on koltunud kirjanduslik osa, elumaja verandal on õdus mängunurk kõige nooremate jaoks. Suurenenud on muuseumi avatus erinevateks tegevusteks ja üritusteks. Aga kõige selle juures peab isikumuuseum ikkagi jääma selle isiku muuseumiks, keda ta põlistab.

Aeg survestab ka täna: projektid, omatulu, külastajate arv, mis peab aina kasvama ja kasvama, hoolimata majanduslangusest, turistide arvu vähenemisest Lõuna-Eestis, õpilaste arvu vähenemisest koolides, maakonna elanike arvu vähenemisest (2009. aastal ligi 500 võrra). Seega on 2010. aasta märksõna meie jaoks avatus koostööks. Ootame tagasi: Kreutzwaldi muinasjutte kuulama, „Kalevipoega“ lugema, lugemisaasta näitusele, tegevustuppa, aeda jalutama... Loodame, et linlane tuleb tänavu Lauluisa juurde ka muuseumiööl, linnapäevadel, folkloorifestivali kontsertide ajal. Kuigi külastajate seas on esindajaid mitme maa ja mere tagant, arvan siiski, et muuseumisõber tuleb meil ise kasvatada. Ja algama peab varakult, siis, kui sõna „muuseum“ ei seostu veel sunniviisilise külastusega. Noor muuseumisõber ei häbene tulla tagasi koos sõprade või perega ja uhkelt teatada: mina olen siin juba käinud!

„Mida aasta edasi, seda elavamaks on muutunud Eesti tuleviku poole sammuv dr. Kreutzwald. Olen kindel, et kõik Eesti Vabariigi õpilased peavad oma kooliõpingute vältel suruma meie Võru lauliku tugevat kätt siin katuse all, kus ta oma igavest elu elab.“

Nii kirjutas Kalevipoja toas Kreutzwaldi mälestusmedali 1986. aasta laureaat Lennart Meri 21. juunil 1997 Eesti Vabariigi presidendina. See on tekst kõigi eesti kirjanike muuseumide külalisraamatusse. Kirjanikumuuseum on üks tee kirjaniku eluloo ja loomingu mõistmiseks. Kas selle võimaluse eest peaks Eesti kooliõpilane maksma? (Kreutzwaldi muuseumis ei võeta ekskursioonide juhtimise eest lisatasu). Lugemisaastal võiks õpilane saada siit kingituseks kaasa raamatu.

Kui ei väärtustata muuseumi osa rahvuskultuuri tutvustamisel noorele põlvkonnale ja hinnatakse kirjaniku sõnumit (ja selle kandjat) vaid antud ajahetke müüginumbrite järgi, siis tuleb meil selle eest ükskord maksta väga kõrget hinda, mida ei saa väljendada eurodes.

NOOREMA VENNA MUUSEUM

— TERJE LÕBU —
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUM

Aastail 1982–1989 hingitses Tartus Veski (tollal N. Burdenko) tänava tagasihoidlikus puumajas Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi filiaal D. Uljanovi kortermuuseum. 1982. aasta septembris *alma mater*'i 350 aasta juubelipidustuste ajal avatud muuseum jäi juba algusest peale kaugeks ja võõraks nii tartlastele kui ülejäänud Eesti rahvale.

„Dimka", nagu ülikoolirahvas muuseumi kutsus, oli loodud kommunistliku partei initsiatiivil ja toetusel. Endises NSV Liidus oli iga Lenini jalajälg tähistatud mõne ausamba või muuseumiga, kuhu korraldati õpilaste kohustuslikke külastuskäike. Kuid Eesti territooriumilt oli Vene revolutsiooni suurkuju vaid korra rongiga läbi sõitnud. Seetõttu pidi vanema venna asemel revolutsionääri rolli täitma Lenini-Uljanovi noorem vend Dmitri, kes oli aastail 1900–1901 õppinud Tartu ülikoolis arstiteadust.

Dmitri Uljanovi endaga jäi temanimelise muuseumi seos tagasihoidlikuks, enamiku väljapanekust võttis enda alla teema „Tartu ja revolutsioon". Ekspositsioonis oli esialgu vaid üks D. Uljanoviga seotud eksponaat – foto Emajõel paadisõitu nautivast seltskonnast, kus kaabu ja habemega noormees oligi Dmitri. Ajapikku saadi küll juurde D. Uljanovi Moskvas elavalt tütrelt Olgalt mõned Dmitri isiklikud esemed – sinine puuvillane vene särk, villane ruuduline pleed ja taskunuga.

Ekspositsiooni ülesehitus oli tüüpiline nn revolutsioonimuuseumile – stendidel ja vitriinides dokumentide ning fotode koopiad, tekst eesti ja vene keeles. Kujundus oli punase-valgega ja kogu üldmulje ekspositsioonist steriilne, millele aitasid kaasa valged siidkardinad akende ees. Koostajatel oli tegemist, et 50-ruutmeetrist ekspositsioonipinda ära täita.

Õigustamaks muuseumi nimetust tuli luua nn memoriaaltuba, millest saigi muuseumi ainuke külastajatele huvi pakkunud ruum – kummuti, voodi, diivani, laua ja riiuliga sisustatud tuba, mis jäljendas 20. sajandi alguse tudengi üüripinda. Vähemalt Moskvast saabunud külalistele kinnitati, et selles toakeses oli elanud 20. sajandi algusaastail Dmitri Uljanov. Tegelikult oli muuseumi nimikangelane oma üliõpilaspõlves, vähemalt registreeritud elukoha järgi, peatunud küll sama hoone katusekambris, kuid millistes olmelistes tingimustes, ei oska ükski leniniaana-uurija täpselt kinnitada.

1989. aasta kevadel sai D. Uljanovi muuseumi aeg täis, samadesse ruumidesse rajati Tudengimuuseum, mis suleti 1997.

Terje Lõbu

Osa Dmitri Uljanovi muuseumi ekspositsioonist 1982. aastal

FOTO: E. Sakk

MUUSEUMIROTT

— PIRET ÕUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM
EESTI MUUSEUMIÜHINGU ESIMEES

Muuseumirott

Viimane Muuseumiroti aasta oli üle aegade edukas. Esiteks sündis Aasta Muuseumirotile vend, samuti suur Muuseumirott, kes antakse parimale uuele Eesti muuseumile, renoveeritud muuseumile või uuendatud püsiekspositsioonile. Teiseks osales seekord kõige rohkem näitusi, kokku 18. Žüriil, koosseisus Kersti Tiik Kultuuriministeeriumist, Sirje Karis Eesti Ajaloomuuseumist, eelmise Roti võitja Maarja Vaino A. H. Tammsaare Muuseumist, kujunduskunstnik Urmo Vaikla, Liis Reier Prantsuse Lütseumist, Marika Mängel Ennistuskojast Kanut, Pekka Erelt Eesti Ekspressist, Aleksandra Murre Eesti Kunstimuuseumist ja Eesti Muuseumiühingu poolt Piret Õunapuu, oli päris raske valikuid langetada, sest paljud võistlevad näitused olid tasavägised. Kellel parem kujunduslik, kellel sisuline külg. Žürii püüdis hinnata ekspositsiooni kui tervikut kõigi sinna juurde kuuluvaga nagu programmid lastele ja täiskasvanutele, trükised, kogude täiendamine ja restaureerimine jne. Kokku valiti välja kümme nominenti. Paratamatult tuli ka nende hulgas omakorda valikuid teha.

Ülo Õun „Noorlinnu esimene muna"

FOTO: Stanislav Stepaško

Aasta Muuseumiroti sai **Kumu** näitus **„Ülo Õun. Kunstnik katkeval avastusrajal"**, kuraator Juta Kivimäe, kujundaja Isabel Aaso-Zahradnikova. Võidule viis täielik kooskõla sisu läbitöötatuse ja kujunduse vahel, suurepärased programmid – filmiprogramm ja haridusprogrammid kahes keeles, näitusele eelnenud restaureerimisprogramm ning kataloog. Näitus mõjus nii emotsionaalselt võimsalt kui ka harivalt.

Uus Muuseumirott läks Tallinna Linnamuuseumi filiaali **Muuseumisse Miia-Milla-Manda**, kuraatorid Tanel Veeremaa ja Maarja Kõuts, kujundaja Maile Grünberg. Näitus on väga sihtgrupikeskne ja töötab hästi, sellest lähtub ka kogu maja täitev efektne professionaalne külastajasõbralik kujundus. Laps on täiesti kaasatud muuseumiruumi. Muljet täiendavad suurepärane meeskond ja erinevad programmid, lisaks tore kohvik. Soovituseks siiski hoida tasakaalu, et ei muututaks ainult huvikeskuseks, ajaloolist dimensiooni tuleks rohkem rõhutada.

Kolm väikest Rotti:

Rannarahva Muuseumi „Võrgu ilu", kuraator ja kujundaja Alar Mik – parim kuraatoritöö. Kujunduslikult mõjuvaim ühe eseme näitus, millega kaasnes ka kogumis- ja uurimistöö. Haarav pretensioonikas pealkiri avab ühe eseme elu loomisest lagunemiseni.

Eesti Rahva Muuseumi „Meie siin maal" Raadi pargis ja lossis, kuraatorid Maris Rosenthal ja Alar Madisson, kujundaja Alar Madisson – innovaatiline kooslus visuaalsest kujundist

Lastesõbralik Miia-Milla-Manda muuseum

FOTO: Jaak Kõiva

ja originaalmuusikast. Terviklik kontseptsioon, pärandi toomine kaasaega eleegilisel kujul. Inimeste lood on saanud muuseumi kogu osaks, jätkuvad ja toovad külastajaid igal aastaajal. Varemetele on antud uus elu.

A. H. Tammsaare Muuseumi Vargamäel „Vargamäelt igavikku ja tagasi“, kuraator Aune Suve, kujundajad Malle Jürgenson ja Krista Lepland – parim terviklahendus. Professionaalne kujundus kasutab maksimaalselt ära kaasaegsed võimalused. Mitmetasandiline ekspositsioon ei ole koormav. Väga hea koha ja loomingu omavaheline sidumine.

Kokkuvõttes võib öelda, et toredaid, tarku ja ilusaid näitusi oli rohkem kui žüriil rotte jagus. Ilma jäid Adamson-Ericu muuseumi suurepärane ja imekaunis „Kokyo Hatanaka. „Aasia minu südames.“ Jaapani klassikaline maal *nihonga*“, mis põhines tugevale välissuhtlusele ja üllitas kataloogina Eesti kauneima raamatu. Samuti Tartu Linnamuuseumi „Hõbeda lummuses“, mis oli ühe kauni kogu särav ülevaade. See muuseum on alati silma paistnud ka professionaalsete kujunduste poolest. Žürii arutelu üheks raskuspunktiks olidki näituste kujundused. Kahjuks jäid mõned sisuliselt väga tugevad väljapanekud konkurentsis tagaplaanile just läbimõtlemata kujunduse pärast.

Peab lisama, et Rottidel oli hea aasta, sest valik nende tulevaseks koduks oli lai. Rotiomanikel aga kaasneb nüüdsest kohustus oma kodulooma ka kodulehel tutvustada.

Kujunduse poolest tõsteti esile Tartu Linnamuuseumi „Hõbeda lummuses“, kujundaja Jane Liiv

FOTO: Joonas Õunapuu

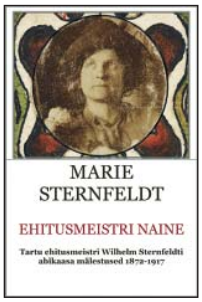

MARIE STERNFELDT
EHITUSMEISTRI NAINE.
TARTU EHITUSMEISTRI WILHELM STERNFELDTI ABIKAASA MÄLESTUSED 1872–1917
Eesti Rahva Muuseum

Marie Sternfeldt, kes oli õppinud ainult kaks talve Viljandi linnakoolis, kirjeldab oma mälestusi hämmastava faktirikkuse ja detailirohkusega. Raamatus jutustatud lugu mõjub kohati üllatavalt aktuaalsena, sisaldades mõndagi olemuslikku nii toonaste kui ka tänaste äri- ja inimsuhete kohta. Peatoimetaja Mart Siilivask.

EESTI KIHELKONNAD
Eesti Rahva Muuseum

Eesti 1 : 410 000 mõõtkavas teedekaardil on kihelkonnapiirid, -kirikud, -surnuaiad, -muuseumid ja kihelkonnasiltide asukohad, pöördel kihelkondi tutvustavad tekstid ja nimeindeks. Kihelkond on tänini eestlaste piirkondliku identiteedi alus, kogu meie vanem kultuurikiht jaguneb kihelkondade järgi. Kaardi mõõdud on 99 × 69 cm ja kokkuvolduntuna 10 × 23 cm. Koostajad Eesti Rahva Muuseum, Eesti Päevaleht, Go Reisiajakiri ja Regio.

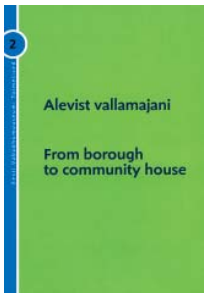

ALEVIST VALLAMAJANI.
ARTIKLEID MAAEHITISTEST JA -KULTUURIST
Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised 2
Eesti Vabaõhumuuseum

Raamat sisaldab 2008. aasta teaduspäeva ettekannete põhjal valminud kirjutisi. Lai teemadering puudutab alevite kujunemisest ja argikultuuri, valdade ja vallamajade arengut ning taluaiandust ning palkhoonete taastamisega seotud küsimusi. Antakse ülevaade miljööväärtuslikest küladest Peipsiääre vallas (Varnja) ja Virumaal (Andi ja Eisma). Kogumik kajastab programmi „Maa-arhitektuur ja -maastik. Uurimine ja hoidmine" raames tehtavate uuringute tulemusi.

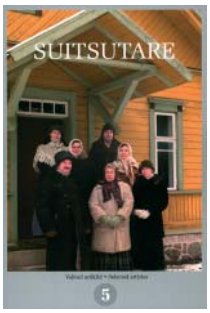

SUITSUTARE 5
Eesti Vabaõhumuuseum

Artiklikogumik keskendub põhiliselt sõjaeelse Eesti Vabariigi ajale. Käsitletakse selle perioodi kodukultuuri arengut, rahvuslipu propageerimist ja asundustegevust. Eraldi ülevaade antakse muuseumi uusimast eksponaathoonest, 1930. aastate lõppu kujutava Härjapea talu elamust ja seal elanud inimestest.

KUMU – KUNST ELAB SIIN.
EESTI KUNSTIMUUSEUMI PEAHOONE – KUMU KUNSTIMUUSEUM
Eesti Kunstimuuseum

Eesti Kunstimuuseumi peahoonet tutvustava raamatu teine täiendatud trükk (esmatrükk 2006). Sisaldab artikleid muuseumi ajaloost, Kumu erinevatest ekspositsioonidest ning lühiülevaateid Kumu auditooriumist, hariduskeskusest ja EKMi konserveerimise-restaureerimise osakonnast. Toimetajad Sirje Helme, Renita Raudsepp, kujundaja Tuuli Aule. Eesti ja inglise keeles.

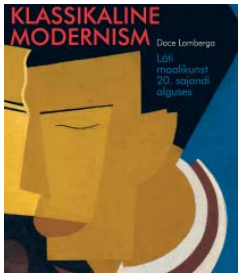

DACE LAMBERGA
KLASSIKALINE MODERNISM. LÄTI MAALIKUNST 20. SAJANDI ALGUSES
Eesti Kunstimuuseum

Läti ühe silmapaistvama kunstiteadlase dr Dace Lamberga põhjalikus uurimuses käsitletakse Läti kunstiloo üht säravamat peatükki – 20. sajandi alguse klassikalist modernismi. Raamatu ilmumine eesti keeles võtab kokku Eesti Kunstimuuseumi – Adamson-Ericu muuseumi ja Läti Rahvusliku Kunstimuuseumi pikaajalise koostöö läti modernismiklassika tutvustamisel Eestis. Toimetaja Kersti Koll, kujundaja Tiit Jürna. Resümee inglise keeles.

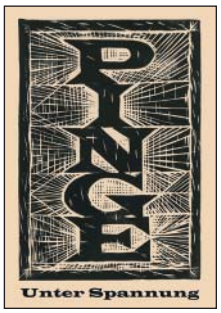

PINGE. SAKSA EKSPRESSIONISM EESTI KUNSTIMUUSEUMI KOGUST
Eesti Kunstimuuseum

Eesti Kunstimuuseumi filiaalis, Kadrioru kunstimuuseumi Mikkeli muuseumis toimuva näitusega (3.4.–31.10.2010) kaasnev kataloog. Näitus tutvustab Eesti ühte kõige olulisemat väliskunsti kogu – 20. sajandi saksa ekspressionismi. Koostaja Anu Allikvee, kujundaja Inga Heamägi. Eesti ja saksa keeles.

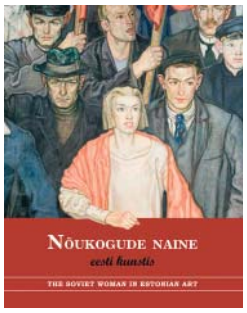

NÕUKOGUDE NAINE EESTI KUNSTIS
Eesti Kunstimuuseum

Eesti Kunstimuuseumi filiaalis, Kumu kunstimuuseumis toimuva näitusega

(8.4.–26.9.2010) kaasnev raamat. Trükis käsitleb toonase naisetüübi – nõukogude naise erinevaid kujutamisviise. Koostajad Katrin Kivimaa, Kädi Talvoja, kujundaja Külli Kaats. Eesti ja inglise keeles.

PRO AQUA. MAA JA VEE KAHEKÕNE
Eesti Kunstimuuseum
Eesti Kunstimuuseumi filiaalis, Kumu kunstimuuseumis toimuva tunnustatud soome skulptori Eero Hiironeni loomingu näitusega kaasnev kataloog. Sisaldab Hiironeni loomingut tutvustavaid artikleid Hannu Castrénilt ja Eha Komissarovilt ning on rikkalikult illustreeritud kunstniku teoste reproduktsioonidega. Koostaja Eero Hiironen, toimetajad Anu Liivak, Ellu Maar, kujundaja Jari Karppanen. Eesti, inglise ja soome keeles.

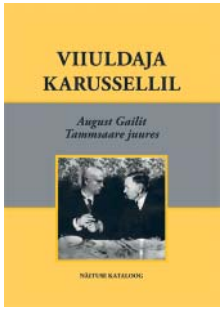

VIIULDAJA KARUSSELLIL. AUGUST GAILIT TAMMSAARE JUURES
A. H. Tammsaare Muuseum
Näituse kataloog, milles ülevaade nii Gailiti elust ja loomingust, artikleid kirjandusteadlastelt, foto- ja arhiivimaterjale, katkendeid Gailiti tekstidest.

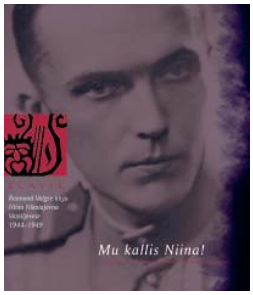

MU KALLIS NIINA! RAIMOND VALGRE KIRJU NIINA NIKOLAJEVNA VASSILJEVALE 1944–1949.
Elavik 10
Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum
„Mu kallis Niina!" on ühe armastuse lugu kirjades – Raimond Valgre kirjad Niina Vassiljevale aastatel 1944–1949. Raamatu juurde kuulub Raimond Valgre joonistustel põhinev postkaardikomplekt „My Lifestory" – Valgre elulugu värssides. Koostaja Alo Põldmäe, kujundaja Kadi Pajupuu.

RAHVUSEST RIIGIKS. FROM NATION TO STATE
Varia Historica V
Eesti Ajaloomuuseum
Eesti Ajaloomuuseumi rahvusvahelise teaduskonverentsi materjale. Koostaja ja toimetaja Ivar Leimus, kujundaja Aime Andresson. Ingliskeelsed resümeed.

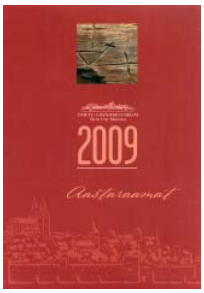

TARTU LINNAMUUSEUM 2009. AASTARAAMAT
Tartu Linnamuuseum
Tartu Linnamuuseumi uuenduskuuri läbinud 15. aastaraamat erineb eelkäijatest nii väljanägemise kui ka sisujaotuse poolest. Pikematest kirjutistest saab lugeda muuseumi arheoloogiakogusse kuuluvate puunõude märkidest (Kätlin Jansons) ning vene literaadi Faddei Bulgarini ja Tartu sidemetest (Malle Salupere). Koostaja ja toimetaja Marge Rennit, kujundaja Peeter Paasmäe. Resümeed inglise keeles.

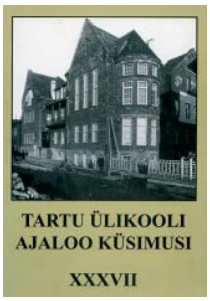

TARTU ÜLIKOOLI AJALOO KÜSIMUSI XXXVII
Tartu Ülikooli ajaloo muuseum
Kogumik sisaldab Thbilisi ülikooli rektori Giorgi Khubua ettekande teksti ülikoolimõtte arengust Kaukaasias, kaks kirjutist 17. sajandi Tartu ülikoolist, neli artiklit 1938. aastal ametisse määratud Eesti Vabariigi esimestest akadeemikutest, kaks artiklit tuntud keelemehest Pent Nurmekunnast, uurimuse 19. sajandi kuulsa akustikainstrumentide meistri Königi firma toodangust Tartu ülikooli ajaloo muuseumi kollektsioonis ja ülevaate Balti teadusajaloo konverentsidest läbi 50 aasta.

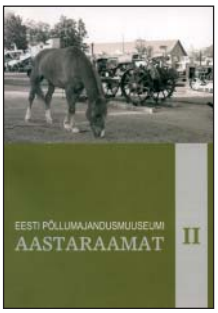

EESTI PÕLLUMAJANDUSMUUSEUMI AASTARAAMAT II
Eesti Põllumajandusmuuseum
Artiklikogumik annab läbilõike põllumajandusmuuseumi arengust õppemuuseumist oma ala keskmuuseumiks. Kogumikus keskendutakse eelkõige muuseumi algusaastatele ehk nn EPA-perioodile (1968–1982). Koostaja Ell Vahtramäe, toimetajad Gerd Raassalu, Ell Vahtramäe, Reet Vääri, kaane kujundaja Maarika Tang, küljendaja Marat Viires. Ingliskeelsed resümeed.

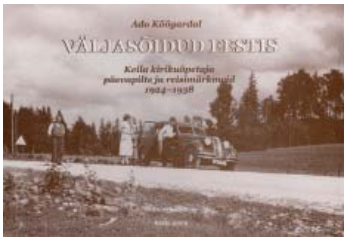

ADO KÖÖGARDAL VÄLJASÕIDUD EESTIS. KEILA KIRIKUÕPETAJA PÄEVAPILTE JA REISIMÄRKMEID 1924–1938
Harjumaa Muuseum
Näituse kataloogis on väljasõitudel tehtud 121 fotot ning reisikirjeldused Köögardali päevaraamatutest. Erinevalt näitusest sisaldab kataloog reisipäevade terviktekste, mis kirjeldavad ka kirikuõpetaja argipäeva ning sisaldavad tema hinnanguid kiriku- ja ühiskondlikus elus toimunule. Koostajad Ulla Kadakas, Riine Kallas, toimetaja Anu Saluäär, kujundaja ja küljendaja Irina Gron.

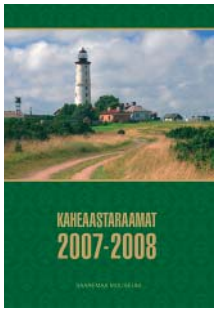

SAAREMAA MUUSEUM. KAHEAASTARAAMAT 2007–2008
Saaremaa Muuseum
Kaheaastaraamat sisaldab 11 ajaloolase artikleid maakonna ajaloo ja kultuuriloo erinevaist valdkonnist ning kahe kuulsa Saksa ohvitseri mälestusi 1944. aastal Saaremaal toimunud lahinguist. Inglis-keelsed resümeed, lisana on avaldatud ülevaade muuseumi kahe viimase aasta tööst. Koostaja ja toimetaja Olavi Pesti, kujundaja Logolife OÜ.

PEATÜKKE VALGA MEDITSIINI AJALOOST
Valga Muuseumi aastaraamat 2008
Valga Muuseum
Raamat annab ülevaate Valga tuntud arstide elulugudest, sisaldades ka nende mälestusi sõjajärgsest perioodist. Eraldi peatükid on ka 100 aastat ühes paigas asunud Valga apteegi ajaloost, lisaks ülevaade Valga haigemajadest. Koostaja Mari Juzar.

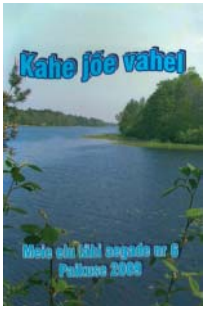

KAHE JÕE VAHEL
Meie elu läbi aegade nr 6
Seljametsa Muuseum
Paikuse piirkonna ajaloo kogumik.

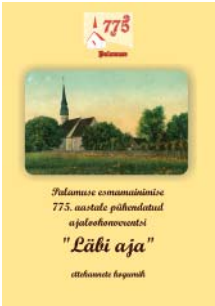

PALAMUSE ESMAMAINIMISE 775. AASTALE PÜHENDATUD AJALOOKONVERENTSI „LÄBI AJA“ ETTEKANNETE KOGUMIK
Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum
Koostaja Janek Varblas.

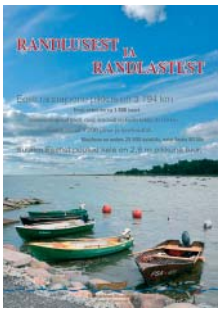

RANDLUSEST JA RANDLASTEST
Rannarahva Muuseum
Teavikust leiab põgusa ülevaate rannarahva ajaloost alates esiajast kuni tänapäevani. Eesti ja inglise keeles.

HARRI JÕGISALU JT. MU KODUNE EESTIMAA. LÄÄNEMAA RADADEL
Selge ülesehitusega koguteos rullib lugeja ees lahti Läänemaa mitmekesise mineviku. Kirjeldatud on nii paekivi tekkelugu kui ka möödunud sajandi kesk-paiga repressioonide tagamaid. Koostöös Sillaotsa talumuuseumiga.

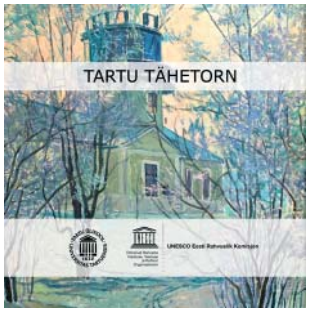

TARTU TÄHETORN
E-raamat Tartu tähetornist ja Eesti astronoomia ajaloost, tähetornis kasutatud teleskoopidest, seal töötanud inimestest ja tähetorni ajaloolistest sidemetest läbi 200 aasta on kättesaadav CD-ROMil ja veebis. Tartu vanas tähetornis avatava muuseumi esimene väljaanne.

COMPOSITION OF PERSONAGE MUSEUMS

Maarja Vaino
Director of A. H. Tammsaare Museum

A personage museum embraces the most personal, intimate level of culture as well as the concurrent historical consciousness, context and intellectual heritage. How could we maintain contact with the heritage that is part of our identity, yet, the perspective on which keeps changing constantly?

The primary task of a personage museum – to preserve and introduce the heritage of a concrete person and their meaning in cultural history – is kind of paradoxical. The museum should be able to keep a vision of the role of the particular person in history and culture; yet, at the same time also mar or modify this image a little, so that it would not become too static and common.

Both in Estonia and in Europe we can find a great number of personage museums which are not room-based, i.e., are not situated in the historical person's former place of residence – a house, an apartment or a tenement room. An experience museum, which is gradually gaining more and more popularity at the foundation of new museums and expositions, is also on the agenda when new personage museums are established.

In most cases a personage museum becomes unique through the items that are related to a concrete person, and their interpreted and conceptual presentation in a certain space. In addition to this, a museum has, to a certain extent, to present information about the period in which this particular person lived. And although we mainly respect our great figures for what they have done, it still happens more often that visitors come to the museum to find a person behind their achievements. Personage museums tend to stay in the shadow of larger museums; yet, they constitute an important part of our culture, which contributes to upholding tradition and the preservation of self-memory through concrete persons.

MORE TOUGH CHOICES FOR PERSONAGE MUSEUMS THAN WE WOULD EXPECT

Ülle Kruus
Director of Adamson-Eric Museum

Personage museums in Estonia are clearly visible and predominantly well-operating institutions with a peculiar mission. Unfortunately, being well known does not automatically mean that the potential of personage museums has been used up to its fullest extent. Today people expect from personage museums – just like any other museums – diverse and attractive essence-centred operation. The circumstances that restrict the development of a museum focussing on one distinguished person are specific; yet, we can also find common elements. The operating principles of personage museums have to meet international requirements: they cannot be less of a museum if they are small in dimensions. The existence of such museums enables people to ruminate over human destinies and the evolution of a personality.

A GLANCE AT ESTONIAN WRITERS' MUSEUMS

Kairi Toomet
Director of Eduard Vilde Museum
Founder member of Association of Estonian Writers' Museums

Although museums dedicated to writers highly value the authors' creative work, the main emphasis should be and is laid on the narrative about the writer as a person. The nature and essence of the creator is expressed through the physical and intellectual environment, which once used to surround the writer. In Estonia museums preserve various everyday items from among writers' possessions: from tables and chairs to socks and hats. It is not so very usual all over the world that so much authentic physical heritage has survived like that. However, this kind of past material heritage makes us concerned about the possessions of the 21st-century writers, as today commodities are not considered to be so important any more.

Today we have fourteen writer-centred museums in Estonia. The museums dedicated to Estonian writers have decided, by the example of several European colleagues, to gather under one umbrella organization, in order to streamline cooperation and exercise more extensive influence over the general public; a non-profit organization called the Association of Estonian Writers' Museums is being established.

KAIE JEESER'S MASTER'S THESIS *DOCUMENTATION OF MUSEALS IN ESTONIAN MUSEUMS*

Lea Leppik
Research Director of University of Tartu History Museum

In January 2009, Kaie Jeeser, Chief Treasurer of the Tartu City Museum, defended her master's thesis on information management at the University of Tartu. Transfer to the information society makes the representatives of different occupations contemplate about how to place their activities in the info-world. Kaie Jeeser's master's thesis is a great contribution to the work of Estonian museums, and it can be found on the internet address http://hdl.handle.net/10062/14694.

WHAT KIND OF PERSONAGE MUSEUMS DO WE NEED?

Marju Reismaa
Museum Counsellor at the Ministry of Culture

The foundation of personage museums is not regulated in Estonia – there is no list of persons to be followed when establishing museums one after another.

Personage museums are often considered as a sign of respect, as if a monument. But does it have to be a museum? Why not an archive, a science centre, an information centre, a statue, a plaque, a street name, a monograph, a web page, etc.?

A personage museum should be founded only if it is aimed at being something more than a picture gallery, a library with the writer's books on shelves or a storehouse for old furniture. The world will not become automatically a better place just for the fact that a new (personage) museum is established. A museum is not valuable only because it is a museum. Its value depends on how much it can offer to its visitors and thorough this also contribute to the evolution of society.

EVOLUTION OF A. H. TAMMSAARE MUSEUM AT VARGAMÄE IN 2009. THE STORY OF THE NEW EXPOSITION

Aune Suve
Head of Foundation of A. H. Tammsaare Museum at Vargamäe

In 1958 a museum was founded in the paternal home of the Estonian popular writer A. H. Tammsaare in Albu commune, Järvamaa, with the aim to preserve and investigate his heritage. At that time on the Tammsaare-Põhja farmstead there was a dwelling house completed in 1934, a storehouse and a cellar dating from the 1880s; all the other buildings were destroyed. By the Christmas of 1977 the buildings were completed and during the following year total 33,000 people visited the museum.

In 2008 a possibility presented itself to use the finances of the European Union structural funds. The projects Exposition Design at A. H. Tammsaare Museum and A. H. Tammsaare Museum at Vargamäe into an Attractive Cultural and Visiting Centre! were given support.

The new exposition was opened in September 2009, yet work has continued until today. The final report of the project is due on May 31, 2010.

AFTER-IMPRESSIONS FROM A WALK UNDER A CULTURAL-HISTORICAL RAINBOW

Jüri Hain
Art critic

During more than four months (7.11.2009–21.3.2010) an introductory selection of the art collection items from the Under and Tuglas Literature Centre at the Estonian Academy of Sciences was on display at the Adamson-Eric Museum.

The museum department of the Under and Tuglas Literature Centre in Nõmme district, Tallinn, is housed in the building that was in the possession of Marie Under and Artur Adson and where the couple lived in the years 1933–1944. In the years 1944–1971 it was the home of the writer and cultural figure Friedebert Tuglas and his wife. The museum collections preserve the heritage of both Friedebert Tuglas and Under-Adson, including works of art, which give a good insight into the Estonian art and cultural history of the early 20th century.

STUDENTS' INTEREST GUARANTEED. ARCHAEOLOGY EXHIBITION "THE DECEASED AND SCHOOLS" AT THE TARTU CITY MUSEUM

Arvi Haak
Tartu City Museum
Marge Konsa
University of Tartu

The idea for the exhibition was born in cooperation between the Tartu City Museum and the Chair of Archaeology at the University of Tartu. The aim of the archaeology department of the museum was to stage an exhibition, which would direct the visitor's attention to the interpretation related to the archaeological item, which often forms a narrative.

Preparations for the exhibition lasted for a semester, starting from September until the opening in February, and were carried out within the framework of the course Theory of Archaeology. At the beginning of the course students formed groups of three to four people, and each group chose one school of archaeology, impersonating their representatives. In order to do that, they thoroughly studied the main ideas and works of the school and also introduced them to other course participants. The next task for the groups was to interpret a given collection of archaeological finds proceeding from the theory of their school and present the result as an exhibition draft.

This was followed by joint discussions, consultations with curators and museum artist, making of exhibition materials and mounting of the exhibition.

The personage story of this issue entitled **Spiritually at the Museum** is an interview with **Ülle Kruus, Director of the Adamson-Eric Museum and Member of the Board of the Museum Association**, who has done museum work for thirty years, of which twenty-seven years at the Adamson-Eric Museum, and who has found so much fascinating in the possibilities and work arrangement that museum work offers that she has never considered leaving the museum very seriously.

DIGITALISATION VERSUS CONSERVATION?

Ene Sarap
Director of Mandragora, Spin-off enterprise of the University of Tartu

The creation and also protection of digital cultural heritage is a worldwide undertaking, in which Estonia also actively participates. It is essential to remember that a digital copy preserves only the information on the paper, not information about the paper itself. In case of manuscripts these copies lack information about the ingredients of inks, paints, stamps, etc. In case of paintings we can see the image but not learn about the pigments that the artist has used, etc.

All the institutions that are engaged in the preservation of cultural heritage, sooner or later have to decide what to conserve and what not. In big memory institutions there are special people for this work; yet, for the small local museums and churches the issue is more complicated.

Whose task is it to remember and keep track when exactly should the digitalised material be reviewed and, if need be, transferred to a new information carrier? Modern technical equipment is renewed very quickly. What is the right time for using the still operating hardware to read the recorded data?

The digitalisation of an object is not the end of the process. We should also be prepared – whatever the reason – for a new digitalisation of the already digitalised object. Will our following generations be able to do this? Digitalisation is only one part of preservation. Valuable originals must still be carefully conserved.

THE OLDEST WRITER'S MUSEUM IN ESTONIA IN THE MIRROR OF TIME – DR. FR. R. KREUTZWALD MEMORIAL MUSEUM

Aimi Hollo
Director of Dr. Fr. R. Kreutzwald Memorial Museum

The memorial museum dedicated to Dr. Fr. R. Kreutzwald, a doctor and writer, the author of the Estonian national epic Kalevipoeg, was founded on February 10, 1941, in his former dwelling house in Võru. This was the year of Kreutzwald's 138th birth anniversary. By June 28, 1941, the house had undergone repairs and restoration and the exposition had been completed. Unfortunately, it was the worst and the most insecure time for the opening of a museum: on June 14 the first wave of deportation took place, on June 22 the war began, and on the night of June 28 Võru railway station was bombed, whereas the following day the first Estonian museum dedicated to a writer opened its doors to visitors.

Today Kreutzwald Museum can boast the fourth permanent exposition in its history. It is based on the separation of the literary part and the interior as well as an integral development of the whole complex. The aim was to furnish Kreutzwald's home like it could have been in the years when he lived in Võru in the mid-19th century. Different expositions in the four buildings of the museum offer to the visitors an exciting tour, considering their age and time planned for the visit. For a deeper insight there are worksheets, films related to certain topics, puppets for acting out fairytales, and a workroom where you can make a museum souvenir for yourself.

JUUBELDAME!

AIME PÄRNAKIVI
Eesti Spordimuuseum
5. juuli 1935

TERJE ANEPAIO
Eesti Rahva Muuseum
7. juuli 1965

TIINA VINT
Eesti Ajaloomuuseum
15. juuli 1975

RIINA ADER
Eesti Tervishoiu Muuseum
7. august 1960

INGE KUKK
Tartu Ülikooli Kunstimuuseum
15. august 1955

ANTS PÄRNA
Eesti Meremuuseum
16. august 1935

PIRET ÕUNAPUU
Eesti Rahva Muuseum
19. august 1955

SIIRI TOOMIK
Võrumaa Muuseum
28. august 1955

KÜLLI VALK
Tartu Ülikooli Kunstimuuseum
14. september 1960

MARIKA REINTAM
Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri Muuseum
15. september 1960

AINO KITS
Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum
23. september 1935

OLAVI PESTI
Saaremaa Muuseum
1. november 1950

AIMI HOLLO
Võrumaa Muuseum
14. november 1945

AIME KÄRNER
Tartu Linnamuuseum
20. november 1940

MAIE UUSTALU
Eesti Panga Muuseum
22. november 1955

JAANUS KALAVUS
Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum
22. november 1960

ÜLLE JÄE
Eesti Rahva Muuseum
22. november 1965

RUTT TÄNAV
Põltsamaa Muuseum
29. november 1965

MAIMU TELK
Võrumaa Muuseum
11. detsember 1950

MERVI VAARMANN
Sillaotsa Talumuuseum
13. detsember 1965

KADRI TÜÜR
Eesti Kirjandusmuuseum
15. detsember 1975

1864
KUMTA ARKUP